ANTIQVITATES ALMAE VRBIS ROMÆ.

Ab Andrea Palladio Ex varijs Auctoribus collecta, & ab ipſomet dimenſa.

Addito diſcurſu ſuper ſtruendis focis antiquorum.

CVM PRIVILEGIO.

ROMÆ M. DC XVIII.

Ex Typographia Cameræ Apoſtolicæ.

SVPERIORVM PERMISSV.

Sumptibus Hieronymi Bonæ.

Ad Lectores.

NOtiſſimum eſt apud omnes, Romanos rerum Dominos multo plura geſſiſſe belli domiq, quam quæ monumentis literarum ab illuſtribus ſit traditum ſcriptoribus, & illuſtriora quoque conſtruxiſſe ædificia, ad æternam exiſtimantes duratura rei memoriam, quam quæ hodie eorum extant veſtigia. Bella etenim, incendia, & vetuſtas ea omnino fere conſumpſit. Quod quidem ego animaduertens cum ſciam quo deſiderio omnes fere teneantur ſciendi Romanas opes, potentiam, & celeberrima antiquitatis monumenta, præſentem libellum, tàm ex antiquis quàm recentioribus auctoribus collectum, confeci. neque mihi collegiſſe ſatis fuit; immo præſens inſpexi, & dimenſus ſum omnia quæ extant eorum veſtigia. Auctores autem ex quibus ea collegi, ſunt Dionyſius Halycarnaſſeus, Titus Liuius, Plinius, Plutarchus, Appianus Alexandrinus, Valerius Maximus, Eutropius, Blondus, Fuluius Vrſinus, Faunus, & Marlianus. Fruere ergo Lector humaniſſimè hoc meo labore, & libellum perlege, ſi vere cupis animum tuum, cum non potes oculos, ſatis abundè quod pauca extent, tàm amplis, ac magnificis Romanæ antiquitatis monumentis paſcere & oblectare.

De ædificatione Almæ Vrbis.

ROMA iacet in Latio ad Ripam Tiberis,quindecim milliaribus à mari Tyrrheno. ædificata fuit anno 4447. poſt deſtructionem Troiæ 405. die 20. Aprilis à Romulo à quo nomen accepit, & Remo gemellis fratribus, vnico partu editis ab Ilia ſiue Rhea Syluia Numitoris Regis Albani filia. Hunc Regem Amulius frater natu minor regno pepulit,ipſiq; per fraudem ſucceſſit. & vt fratris ſtirpis ſpes omnis tolleretur, Syluiam eius filiam Veſtalem fecit Veſtæq; conſecrauit. Verùm iſta paucos poſt dies vterum geſſit, & vt diuinitati tantæ Vrbis primordium tribuatur, Mars aſſeritur, ſed fabulosè,à multis conceptus auctor. Hæc igitur vnico vt dixi partu duos edidit, quos Amulius rei certior factus vt mergerentur ad Tiberim iuſſit exponi; ſed ad infantũ vagitum Lupa accurrit, eorumq; miſerata, lac vt proprijs catulis præbuit. fortè tranſijt paſtor,Fauſtulus dicebatur. hic gemellos ſuſtulit, domumq; adduxit nutriendos ab Acca Laurentia eius coiuge, ibiq; inter paſtores educabantur. ætate cũ aliquantum proceſſiſſent,didicerunt cum paſtoribus prædas agere ex alieno, & raptu viuere. quocirca Remus captus reus ad Regẽ Amulium adducitur, tanquam qui raperet pecora Numitoris fratris. quòcirca eidem fratri, Amulij iuſſu ſiſtitur vt de eo pœnas repeteret. Numitor igitur cum diligentius adoleſcentem eſſet intuitus, animaduertit in eo ſpeciem nobili genere dignam, ſenſitq; ſibi ab eius aſpectu commoueri viſcera, tandemq; cum ex Fauſtulo cognouit adoleſcentum originem, agnouit ſuos eſſe nepotes. quòcirca viribus cum illis coiunctis fratrem Amulium aggreſſus occidit, regnumq; priſtinum recuperauit. Romulus deinde, & Remus Vrbem ædificare cõſtituunt ad ripam fluminis Tiberis vbi fuerunt educati. quam primum quadratã extruxerũt. cum autem inter eos non conueniret vter eorum Vrbi nomen imponeret, ad iurgia progreſſi, Romulus Remum interfecit, Vrbemq; à ſuo nomine Romam appellauit. dicitur tunc fuiſſe 28 annorum. Verum cum fœminis carerẽt ad procreandos liberos,quatuor vel aliquot poſt menſes,ad finitimas Vrbes & oppida miſerunt rogatum ſi vellint cum illis inire connubia. quod cum eis ab omnibus negaretur indixit Romulus ad 7. Septembris ludos & ſpectacula, Conſualia

lia dicebantur. ad ea promiſcui viri fœminæq; ſpectatum curioſius aduenerunt. ludis cœptis, ad ſignum datum omnes quas potuerunt puellas rapuere Virgines, quæ primoribus ciuitatis fuerunt in matrimonium datæ, indeq; creuit Vrbs. ferunt fuiſſe puellas 683. Ex eiſdem dein primoribus, Romulus elegit centum, quos ob ſenectutem Senatores appellauit, & Patres, ex eorumq; ſtirpe nati patritij appellabantur. Partitus quoque eſt iuuentutem omnẽ in militares ordines. ex quibus elegit tres equitum Centurias, quas auxit Tarquinius. fortiſſimos item ad ſuam etiam tutelam & corporis cuſtodiam, ex ſpectatiſſimis elegit armatos milites, Celeres appellauit, quos tàm in bello habuit, quàm in pace, multitudini gratior fuit quam Patribus. maximæ militum animis acceptiſſimus, quibus cum prælia nonnulla geſſit victoriamq; à finitimis hoſtibus, & opima ſpolia reportauit; ita vt pacem deinde tutã in quadraginta annos haberet. quibus & plebem quoque diuiſit in 35 Curias, & leges aliquot tulit. inter quas fuit hæc, vt nullus vnquam Romanus artem exerceret ſedentariam, ſed vel agrum coleret, vel militiam ſequeretur. minores quoque ex plebe infima maioribus commendabat, hos patronos illos clientes dicebat. Tandem in campo Martio ad paludem Capræ interim dum luſtrat milites, repente cohorta tempeſtate ſublatus fuit, & nunquã amplius viſus. ætatis agebat tum quinquageſimum ſextum, cum 37. regnaſſet annos, nulla ex ſe ſtirpe relicta. Reliquit in Vrbe à ſe condita 46 millia peditum, & mille ferè equites, cum militiam cœpiſſet tribus peditum millibus, & equitibus 300. Alba maxima ex parte oriundis, nam hi cum primis Romanis hiſce ſe coniunxerant. Romulus igitur Vrbis fundator & Imperij Romani primus fuit Rex Romanorum, quam deinde ſex ordine Reges ſunt conſequuti: poſtremus fuit Tarquinius Superbus. qui Roma pulſus fuit, quod Sextus eius filius Lucretiam inſignem caſtitate fœminam violaſſet inuitã. Regnarunt hi Reges annis 243. quorum imperium vix vltra 15. milliaria protendebatur. Regno ſublato, & omnino inuiſo, inſtituerunt deinde, vt non vnus, ſed plures gubernarent, & horum magiſtratus, vt Regum, non eſſet perpetuus. quare in annos ſingulos binos crearunt Conſules, & poſt hos Decemuiros. ſed horum magiſtratus vix exceſſit biennium. Crearunt etiam poſt hos, Tribunos Militum qui Conſulari imperio Reipublicæ præeſſent, ſed iterum reditum ad Conſules. Creabatur quoque nonnunquam Dictator, qui etiam Conſulibus imperabat, ſed nonniſi periculoſo Reipubl. tempore, & bello ali-

quo grauiſſimo vrgente. qui ſtatim eo confecto, magiſtratu ſe abdicabat, donec Iulius Cæſar perpetuam hanc Dictaturam retinuit, & fuit idcirco primus Romanorum Imperator.

De ambitu, vel circuitu Vrbis Romæ.

ROma, regnante Romulo, qui Vrbem quadratam fecerat, complectebatur montes tantum Capitolinum, & Palatinum, & valles inter hos montes iacentes, habebatq; tres tantummodo Portas. Trigonia vna dicebatur quod eſſet triangularis, eratq; hæc ad radices montis Palatini. Altera dicebatur Pandana quod perpetuo pateret, idcirco etiam libera vocabatur ob commoditatem ingreſſus eius & egreſſus. Carmētalis appellabatur tertia, à Carmenta matre Euandri quæ locum olim incoluerat. & dicta fuit etiam ſcelerata, quod 300 Fabij hac egreſſi, fuerunt omnes, vno excepto ſpe prolis internecione deleti. Pace deinde cum Sabinis inita, & his in ciuitatem Romanā admiſſis, & Alba ferme deleta, ex eius ruinis creuit ciuitas, Cælius mōs additus ſub Tullio, Auētinus ſub Anco, & Ianiculus Vrbi additus Pōte Sublicio. Quirinalis ſub Ser. Tul. & fuit eius ambitus productus, propterea quod popu lū ingentē quotidie etiam ex alijs locis ad eam aduentantem, ita vt neceſſe fuerit Colonias alio deducere, nō caperet. Tarquinius Superbus ſplendidius cœpit Vrbē ædeficare lapidibus ſectis, & marmoreis. nam muro lapideo Vrbem cinxit, foſſis & muro Seruius Tullius, & paulatim ita creuit, vt cum primum duos, poſtea ſeptem complecteretur montes. dicitur tamen Auguſtus cum eam reperiſſet lateritiam, feciſſe marmoream. & ad eum ſplendorē excreuit, vt tempore Claudij Imperatoris 633 numerarentur turres, porticuum 22 millia. Quo ad totum ambitum, quantum complectebatur non cōuenit inter auctores. Quidam enim aiunt circuitum eius fuiſſe 50 mill. paſſuum, alij 32. alij 28. Nunc hac noſtra ætate vnà cum regione Tranſtiberina, & Burgo S. Petri 16. milliaria tantum complectitur.

Portæ Vrbis.

POrtæ Vrbis prout variè Vrbs fuit inſtaurata, & mænia, varia etiam commutarunt nomina, quædam tamen ſua antiqua conſeruarunt. Omnes erant conſtructæ ex quadrato lapide, & viæ ſilicibus cōſtratæ, præferebant nomina Cōſularia, cēſoria, prętoria, & tr ūph lia, prout eas vel Conſules, vel Cenſoresconſtruxerant.

Portæ triumphales, vt viæ, maiori ſplendore & impenſa fuere ædificatæ. nam nullis parcētes impenſis Romani, vias huiuſmodi

com-

complanarunt, deprimendo montes, & valles implendo, vt ita directum iter eſſet triumphantibus, locis etiam ad ſpectandum accommodatis, & fontibus ad reficiendum, æquabili ordine & locorum diſtantia, ſtratis firmiter lapidibus quorum etiamnum extant veſtigia. De numero autem Portarum, & nominibus auctores variant. quidam enim triginta, quidam 24 fuiſſe ferunt. Nunc 18 tantum numerantur patentque, quæ ſeptem includunt mótes. eſtq; Vrbs tota in quatuordecim diuiſa regiones.

Præcipua porta eſt quæ modo Populi, olim Flumentana & Flaminia dicebatur, retinetq; adhuc nomen.

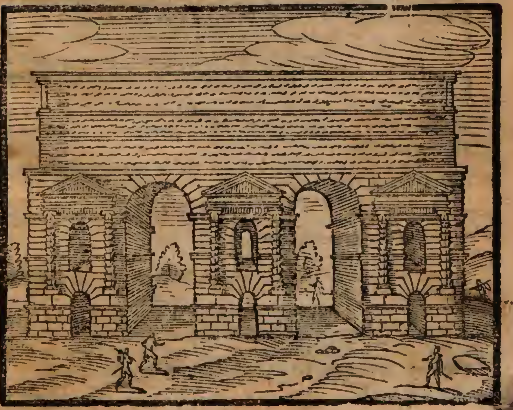
Pinciana & Collatina diſtat à Flumentana paſſ mille.

Salaria, Quirinalis olim ſiue Agonenſis & Collina. Hac ingreſſi fuere olim Galli Senones quando Romam diripuerunt. Annibal quoque hic ſecus fluuium caſtra poſuit diſtantia ab Vrbe tribus millibus paſſuum. ſex ſtadijs hæc diſtat à Collatina.

Porta nunc Pia ſiue S. Agnetis, olim Numentana, Ficulnenſis, Viminalis, abeſt à Collatina quinque ſtadijs.

S. Laurentij, olim Tiburtina.

Maior, Lauicana olim & Neuia.

S. Ioannis, Cælimontana, Aſinaria, à Næuia 8 ſtadijs diſtans.

Latina, olim Forentina.

S. Sebaſtiani, Capena olim, & Appia, quia Appius Cenſor eam muniuit, ducebat Brunduſium vſque ſilicibus ſtrata. Triumphalis etiam dicebatur quod per eam triumphantes agmen ducerent. Fontinalis quoque à fontium vbertate. Hac ingreſſus eſt Horatius Victor à Curiatijs.

S. Pauli, Oſtienſis olim, & Tergemina, quod per eam egreſſi fuerint tres Horatij.

Ripæ, olim Portuenſis.

S. Pancratij, Aurelia olim. Septimiana, Fontinalis quoque olim, quia è monte aureo cui adiacet fontes ſcatent. ab Aurelia diſtat ſtadijs quatuor.

Turrionis, Poſterula olim.

Pertuſa retro S. Petrum.

S. Spiritus inchoata. Meminerunt aliqui etiã Portæ Exquilinæ.

Viæ Romanæ.

Vigintinouem numerant quidam Vias Vrbis Romę pręcipuas, quæque portam habebat ſuam. C. Gracchus eas direxit, & ſtrauit, ſed omnium fere celeberrima fuit Appia, quam Appius Claudius Cenſor ſtrauit à Porta S. Sebaſtiani ſiue Capena Capuã vſque, euerſam Traianus inſtaurauit, & Brunduſium vſque perduxit. Hæc viarum omnium regina dicebatur, quoniam ea Vrbem ingrediebantur triumphantes.

Flaminia hanc ſtrauit C. Flaminius Conſul à Porta Populi Ariminum vſque. dicebaturq; Via lata quoniam ad Capitolium vſque excurrebat.

Lauicana eſt exeuntibus è Porta maiori dextera. Præneſtina ex eadem Porta ſiniſtra.

Tiburtina eſt extra portam S. Laurentij.

Latina extra portam Latinam.

Oſtienſis extra portam Oſtienſem.

Salaria extra portam Salariam.

Æmilia, hanc ſtrauerunt Lepidus, & C. Flaminius Conſules Bononiam vſque.

Alta ſemita à monte Quirinali excurrebat ad portã hodie Piam.

Suburra ab Amphitheatro ad S. Luciam in Orphea.

Via ſacra ab Arcu Conſtantini per Arcum Titi pertingebat, vſque ad Capitolium, vel à Capitolio ad Arcum Titi.

Trium-

Triumphalis à Vaticano per Tiberim ad Capitolium.
Aurelia à porta S. Pancratij.
Vitellia ſecundum aliquos, à Ianiculo ad mare.
Recta in Campo Martio.

Pontes.

OCto Pontes fuerunt ſuper Tiberim, quorum duo ſunt deſtructi, Sublicius videlicet, & Triumphalis. Sublicius erat ad radices mõtis Auentini vbi adhuc viſuntur eius veſtigia. hunc è ligno fecerat Ancus Marcius, deſtructũ deinde cum Horatius Cocles ſuſtinuit Hetruſcorum impetum, refecit Aemilius Lepidus è lapide, & Aemilium à ſuo nomine dixit. Impetu denuo inundantis Tiberis euerſum inſtaurauit Tiberius Imperator. tandem è marmore fecit Antoninus Pius. ex hoc rei dabantur præcipites. fuitq; omnium Pontium primus quo tranſibatur Tiberis.

Triumphalis erat prope Hoſpitale S. Spiritus vbi etiam adhuc viſuntur eius veſtigia. huc tranſibant triumphantes à Vaticano ad Capitolium.

Pons S. Mariæ dicebatur olim Senatorius. euerſum à flumine refecerat Gregorius xiij. nunc denuo eſt ab eiuſdem fluminis eruptione deſtructus, vtinam alter Pontifex reficeret ad commoditatem Vrbis.

Pons quatuor capitum, ita dictus à lapide qui præferebat quatuor capita, dicebatur Tarpeius. Lucius Fabricius Ædilis extruxit.

S. Bartholomæi dicebatur Cæſtius. Valens, & Valentinianus refecerunt.

S. Angeli dicebatur Pons Aelius, ab Aelio Hadriano Imperatore qui eum extruxit. Nicolaus v. Pontifex in eam quam videmus formam reduxit.

Pons Miluius extra Portam Populi duobus miliaribus. Aelius Scaurus ædificauit. nihil habet ex antiquo præter fundamenta. Hic Conſtantinus ſuperauit Maxentium tyrannum in flumine demerſum, viditq;, antequam cum eo manus conſereret, Crucem in aëre his verbis, In hoc ſigno vinces.

Tribus ab Vrbe paſſuũ millibus eſt Pons vulgo Salaro, ita dicto à via. eſt antiquiſſimus, cui ſubterfluit Anio qui Sabinos diuidit à Romanis. eſtq; eius aqua ad potum ſalubris. Hunc pontẽ Narſes tempore Iuſtiniani Imperatoris inſtaurauit poſt victoriam à Gothis reportatam, nam Totila eum deſtruxerat.

Eſt item ſuper Anienem Pons dictus Mãmulus à Mammea ma-

tre Alexandri Seueri Imperatoris ſapientiſſima fœmina, quæ eum ab Antonino Pio extructum inſtaurauit. eſt Pons antiquiſſimus, diſtatq; ab Vrbe tribus quoque miliaribus.

Inſula Tiberina.

ROmani pulſo Roma Tarquinio Superbo, in deteſtationē eius criminis, frumentum eiuſdem quod adhuc recens in Campo Martio meſſuerant, proiecerunt in flumen Tiberim, quod æſtate præ aquæ inopia vado adhæſit. & adiunctum limo, vt fit, paruam fecit inſulam, quæ deinde opera & induſtria hominum creuit in eam amplitudinem vt multa ædificia, & aliquot templa ſuſtineat. Lycaonia dicebatur, quod Ioui Lycaonio eſſet ſacra, qui ibi habebat templum quod hodie eſt S. Bartholomæi, vt etiam Aeſculapius, quod eſt nunc S. Ioannis Collybitæ. Refert inſula figu-

ram nauis ſiue triremis, ab vna parte exhibet puppim ab altera proram. longitudo eſt quarta pars miliaris, latitudo 50 paſſuum.

Mon-

Montes.

SEptem ſunt Montes quibus Vrbs Roma eſt ſuperædificata, Capitolinus videlicet, Palatinus, Auentinus, Cælius, Eſquilinus, Viminalis, & Quirinalis.

Mons Capitolinus, dicebatur & Tarpeius, ſeu etiam Saturninus, vulgo dicitur Campidoglio, corrupto vocabulo à Capitolio. hic plurima erant Deorum Templa. 60 numerabãtur. inter quæ præcipuum erat Iouis Opt. Max. in quod ingrediebantur triumphantes, ibiq; vota perſoluebant & munera.

Palatinus, vulgo hodie Palatium maius, eſt vbi nunc ſunt Horti Farneſiani. circuitus eius fertur vnius milliaris. Romulus hic pri-

mam fecit Vrbem, nam hic ad radices eius fuit educatus. Heliogabalus totum ſtrauit lapide porphyretico.

Auentinus, ſiue Querquetulanus, ambitus eius eſt duorum milliarium, eſt vbi nunc eſt eccleſia S. Sabinæ, S. Alexij, S. Priſcæ.

duxit Romam Claudius Imperator ex duobus fontibus, Ceruleo videlicet, & Curtio Roma diſtantibus 34 miliaribus propè Sublacum,eius aquæductum deſtructum, Veſpaſianus, T. Aurelius,& Antoninus Pius reſtituerunt, vt videre eſt in inſcriptionibus Portæ Maioris. Appiam App. Claudius Cenſor octo miliaribus Roma diſtantem accepit ex agro Tuſculano. Ex eodem agro acceperunt etiam Tepulam Seruilius Cepio,& T. Caſſius Longinus Cenſores vndecim miliar. Roma diſtantem, eamq; conduxerunt in Capitolium. Iuliam Agrippa accepit à Tepula Anienis veteris M. Curtius, & L. Publius Cenſores acceperunt vltra Tibur 20. milliaribus Roma diſtantem. Anienis nouæ Iulius Frontinus ædilis accepit propè Sublacum, 20 millibus paſſ. Roma diſtantem; Virginem Agrippa Ædilis accepit in via Præneſtina, 8 miliaribus Roma diſtantem. fluit hodie & manat copioſè è fonte vulgò Treui. Nicolaus v. reſtituit. Alſietinam Auguſtus Romam conduxit ex lacu Alſietino, 14 millibus paſſuum Roma diſtantem. Hanc cum iamdiù defeciſſet, Romam reduxit impenſa ſanè laudanda Paulus V. Pont. Max. ſeruitq; vt olim Regioni Tranſtiberinæ. Fuerunt præterea aliæ Aquæ, vt Iuturna prope S. Georgium in Velabro vbi mulieres abluunt pannos. hæc lacum faciebat prope templum Deæ Veſtæ vbi nunc eſt eccleſia S. Syluestri in lacu. Fuit præterea aqua Sabbatina. hæc manabat è fonte apud S. Petrũ, ſed æſtate præſertim deſinebat fluere. nunc manat copioſè,quod Paulus V. addidit ei aquam vt diximus Alſietinam. fuerunt etiã aliquæ aquæ quæ à ſuis vel inuentoribus vel conductoribus nomen mutuabantur, vt aqua Traiana à Traiano Imp., Septimia à Septimio, Druſa à Druſo, Alexandrina ab Alexandro Imp.

Aquæductus.

SEptem fuerunt Romæ Aquæductus. omniũ celeberrimus fuit quo ducebatur aqua Martia. huius veſtigia viſuntur apud S. Laurentium extra muros, & prope portam Maiorem. Aquæductus Claudiæ producebatur à Porta Maiore ad eccleſiam S. Ioannis Laterani, & per montem Cælium in Auentinum vſque. & etiamnunc extant eius arcus centum pedes alti. opus inchoauit Cæſar, perfecit Claudius. Stetit millione, & tercentum nonagintaquinque millibus aureis. Caracalla deinde conduxit in Capitolium, adhuc videntur eius veſtigia propè Xenodochiũ. Aquæ Appiæ quoque cernuntur veſtigia aliqua prope montẽ Teſtaceũ,& alia prope arcum Titi. Aquæ Iuliæ veſtigia quoque viſuntur prope Portam Maiorem,propè ductum aquæ Martium. De

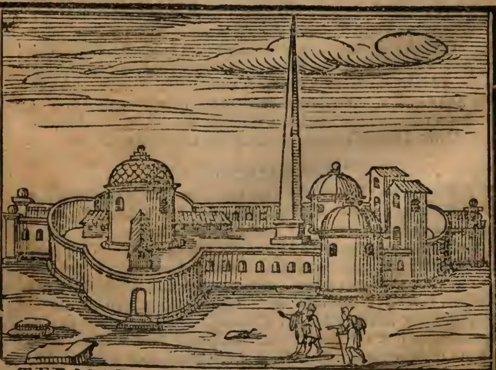
De Cloaca omnium maxima.

CLoaca omnium maxima erat propè Pontem Senatorium vulgò S. Maria. Tarquinius Superbus extruxit. erat tam ampla vt currum cum equis facilè caperet. Nos dimenſi ſumus, & reperimus latitudinem eius eſſe ſexdecim pedes. Huc confluebant reliquæ omnes Cloacæ. hinc fiebat vt piſces vulgo lupi, ibi inter Pontem Sublicium & Senatoriũ enutriti, eſſent omniũ optimi, propterea quod nutrirentur illa colluuie, quæ per Cloacã deriuabat.

Septem aulæ, vulgò ſeptem Salæ.

PRopè Thermas Traiani ſunt nouem veluti ciſternæ ſubterraneæ, vulgò dicuntur Septem aulæ. ſingularum latitudo eſt pedum 17 cum dimidio, altitudo 12 longitudo 137. Veſpaſianus Cæſar conſtruxit pro Collegio Pontificum, vt conſtat ex inſcriptione ibidem reperta, quæ ſic habet

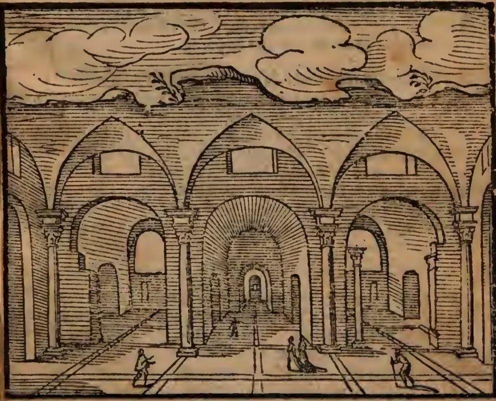
IMP. VESPASIANVS AVG. PRO COLLEGIO PONTIFICVM FECIT.

TERMAE ALESSANDRI SEVERI

Thermæ ſiue Balnea, & qui ædificarunt.

THermæ erant loca ampliſſima, abluendis & reficiendis corporibus inſtituta, Habebant ampliſſimas porticus. Pauimenta erant marmore ſtrata. Parietes dealbati ſeu marmore incruſtati, ſeu obducti cum maximis columnis, quæ arcus ingentes ſuſtinebant. fueruntq; Romæ huiuſmodi Thermæ plurimæ, inter quas celebrantur Alexandrinæ & Neronianæ, ab Alexandro Seuero & Nerone conſtructæ. videnturq; retro S. Euſtachium earum veſtigia. Agrippinæ quas conſtruxit Agrippa, erant inter templũ Pantheon, vulgò Rotundam, & Mineruam. cernuntur ibi in loco, vulgò Ciambella, adhuc earum veſtigia. Antonianæ quas inchoauit Antonius Cara calla, & perfecit Alexander, ſunt in monte Auentino, extant ampliſſima adhuc earum veſtigia. Hæ cũ Diocletianis quæ ſunt in monte Viminali ſunt ampliſſimæ earum quæ

extant pulcherrimis marmoribus, & columnis ingentibus, quæ adhuc cernuntur inſtructæ vbi nunc Templum, & Cœnobiũ Carthuſianorum. 40 millia Chriſtianorum dicuntur huic ædificio

ſtruen-

ſtruendo damnata. Aurelianæ conſtructæ ab Aurelio Imperatore, fuerunt in Regione Tranſtiberina etiamnum earum quoque extãt veſtigia. Cõſtantinianæ erant in monte Quirinali. nuper veſtigia quæ extabant fuere deiecta ad extruendũ ædificium ampliſſimum quod Cardinalis Burgheſius inchoauit, perficit nunc Dux ab Altaemps. Domitianæ quas exſtruxit Domitianus, erant vbi nunc Monaſterium S. Syluestri, adhuc ſuperſunt veſtigia. Gordianæ ducentis pulcherrimis columnis inſtructæ, erant propè eccleſiam S. Euſebij. Nouatianæ vbi nunc eccleſia S. Potentianæ. Seuerianæ erant in monte quoque Auentino inter Portam S. Sebaſtiani, & S. Pauli. Septimianæ erant in Tranſtiberina pulcherrimis marmoribus, & columnis inſtructæ, quarum aliquæ ſunt in eccleſia S Cæciliæ, aliæ S. Chryſogoni. Traianæ erant in monte Eſquilino propè eccleſiam S. Martini, & ab altera parte montis huius erant Philippi Imperatoris, etiamnunc ſuperſunt quædam veſtigia propè eccleſiam S. Matthæi. Titianæ erant vbi nunc horti S. Petri ad Vincula, videnturq; eorum ruinæ. Olimpiadæ fuerunt vbi Monaſterium S. Laurentij in pane & perna.

Naumachiæ vbi Nauales pugnæ edebantur.

NAumachiæ erant loca lacuum inſtar cauata, in quibus Romana iuuentus exercebatur ad prælium Nauale. Vna erat ſub Colle Hortulorũ ſiue Trinitatis. Auguſtus fecerat, aliqui volunt fuiſſe à Domitiano factam. Altera erat ad radices Ianiculi, dicitur Nero eã ædificaſſe, ſed potius creditur Cæſar. Nero enim Naumachiam extruxiſſe fertur retrò templum S. Petri, vel potius ad latus vbi nunc S. Peregrini. nam etiamnum hodie dicitur S. Peregrinus in Naumachia. Meminerunt huius qui S. Petri hiſtoriam texunt.

Circus.

CIrcus erant plurimi, ſed quatuor præcipui, Maximus videlicet, Neronianus, Flaminius, & Agonalis. Erant loca vbi varia edebantur ſpectacula, agitationes taurorum, curſus equorum, & quadrigarum è carcere ad metam. Cingebantur locis editis vnde commodè ſedentes ſpectabant ludos huiuſmodi, & ſpectacula. Maximus erat inter Palatinum, & Auentinum, vulgò etiam vocatur Circus. hortus nunc eſt herbaceus conſitus. erat longus ſtadios tres, latus vnum, ſpecioſiſſimis & inauratis columnis inſtructus. Tarquinius Priſcus inſtruxerat. amplificarunt, Cæſar,

Octa-

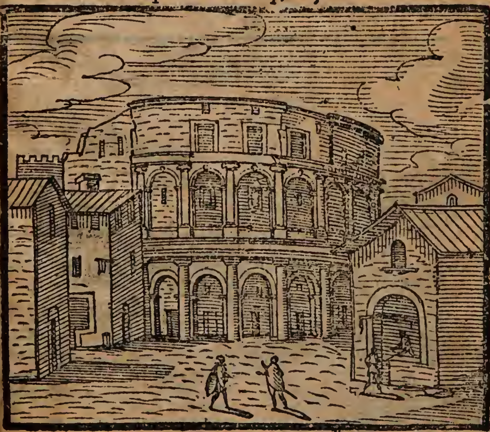
Octauianus, & Heliogabalus capiebat ducentos ſexaginta mille ſpectantes. Neronianus erat in Vaticano ad latus S. Petri vbi ſtetit aliquando Obeliſcus.

Flaminius erat vbi nunc Eccleſia S. Catherinæ de Funarijs.

Agonius ſiue Agonalis, vbi nunc platea ampla Agone, vulgò Nauona, fuerunt prxterea alij Circi intra & extra Vrbis mænia quorum vnus fuit extra Portam Maiorem, cernuntur eius ruinæ in vineis, & Monaſterio S. Crucis in Ieruſalem.

Alter fuit in colle vel ſub Hortulorũ. At inter templum S. Sebaſtiani, & capitis vulgo Bouis, extat egregius ex quo eius formam licet conijcere. Antonius Caracalla dicitur extruxiſſe hic celebrabantur, vt volunt aiiqui ludi quoque Olympici, ferturq; hic etiam S. Sebaſtianus ſagittis confixus quare eſt locus viſendus. Cernuntur Metæ non eſt locus vbi melius Circi forma ſpectatur quàm ibi.

Theatra quæ erant eiusq; ædificationes.

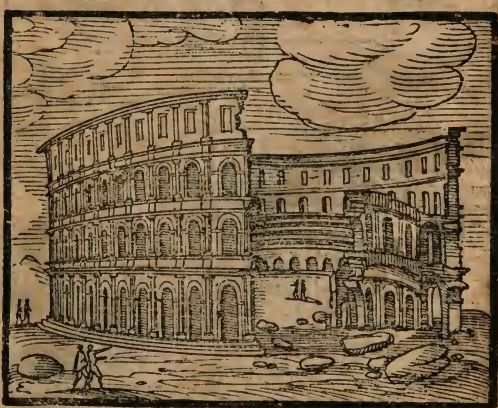
TRia fuerunt Romæ Theatra præcipua, Pompei, quod fuit primum Romæ conſtructum ex lapide, prius enim e ligno fiebant. Marcelli, & Cornelij Balbi.

Erant loca in quibus varia celebrabant feſta, exhibebantur Comædiæ, & Repræſentationes, ſingula eorum capiebant octuaginta millia perſonarum.

Pompæi erat in acie vulgo Campi Floræ, vbi eſt Palatium Illuſtriſsimæ Vrſinorum Familiæ. Marcelli quod Cæſar inchoauit, & perfecit Auguſtus, ſub nomine Marcelli filij ſororis ſuæ, erat vbi eſt Palatium Illuſtriſs. familiæ Sabellæ. Cornelij Balbi quod Claudius dedicauit Imperator erat propè Circum Flaminiū.

Amphitheatra eiuſq; ædificatores.

ERant amphitheatra loca in quibus edebantur ludi gladiatorij, & venationes ferarum. Duorum tantum hodie ſpectantur veſtigia, ampliſsima quidem, vulgo Coliſei a Coloſſo Neronis, qui

ibi

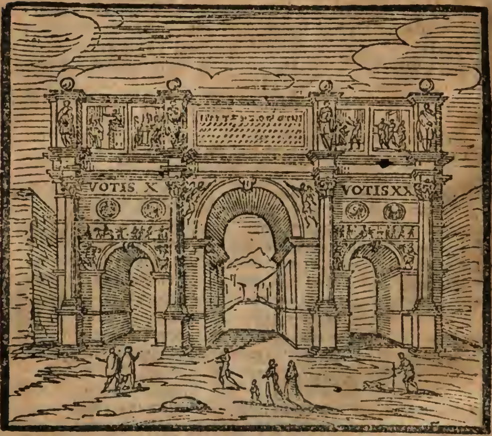
ibi olim extabat centum viginti ſaltem pedum, tantum enim ſe pingendum aliquando curauit. Non ita ampla, verum aliqua viſuntur alterius, Statilij videlicet, in Monaſterio s.Crucis in Hieruſalem. Coloſseum extruxit Veſpaſianus Imperator, ſed Titus eius filius dedicauit, qua in dedicatione occiſa fuere quinque millia ferarum varij generis. Pars eius quæ videtur eſt dimidio minor. Forinſecus extructum eſt lapide tyburtino, ſed forma rotunda, intrinſecus eſt forma ouata, altitudo eius pertingit ad altitudinem Montis Cœlij capiebat octuagintaquinque millia perſonarum.

Fora Romana.

FOra fuere Romæ ſeptemdecim, præcipua, videlicet, Boarium, Olitorium, Piſcarium, Suarium, Saluſtium, Archimonium, Piſtorum, Diocletiani, Palladium Exquilinum, Aenobarbi, Cæſaris, Auguſti, Neruæ, Traiani. Sed omnium celeberrima fuere Forum Romanum, Cæſaris, Auguſti, Neruæ, & Traiani. Romanum incipiebat ad radices Capitolij, vbi eſt Arcus Septimij, & exſpatiebatur ad templum ſanctorum Coſmæ & Damiani: hic plurima erant ornamenta. Erant Roſtra vnde orationes habebantur ad populum. eratq; Templum Veſtæ propè Templum nunc ſanctæ Mariæ Liberatricis, eratq; Porticus ex marmore ſtructa, octuaginta columnis ſtratis, quarum adhuc tres ſuperſunt, ſuſtinebatur. hæc e Capitolio excurrebat in Palatium. Forum Cæſaris fuit retro Porticum Fauſtinæ. Auguſti, vbi nunc eſt Eccleſia s. Adriani, & ad Turrim hodie Comitum protendebatur. Neruæ fuit inter templum s. Adriani retro & s. Baſilij. Nonnulla quæ ſuperſunt veſtigia Paulus V. deijcienda curauit, vt lapides eſſent in vſum aliorum ædificiorum quæ ipſe Pontifex erigebat. Traiani erat propè Templum s. Mariæ Lauretanæ vbi eſt Columna eiuſdem Traiani. Boarium erat inter Templum s. Georgij & s. Anaſtaſiæ. Olitorium vbi eſt hodie Platea vulgo Montanara. Piſcarium erat inter s. Mariam in Porticu, & s. Mariam Aegyptiacam. Suarium erat propè Eccleſia ss. Apoſtolorum, vbi eſt Eccleſia s. Nicolai. Archimonium erat vbi eſt Eccleſia s. Nicolai Archimonij. Saluſtium erat vbi Templum s. Suſannæ: aliorum ſolum ſuperſunt nomina & nulla veſtigia.

Arcus Triumphalis.

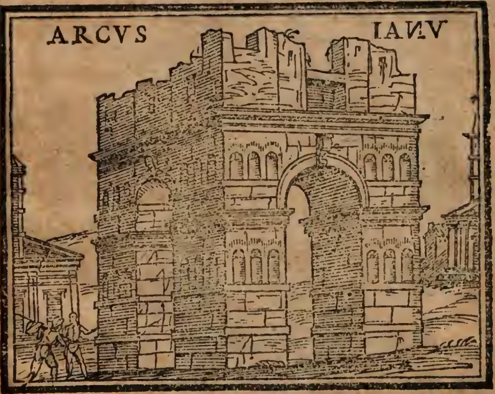
TRiginta ſex fuere huiuſmodi Arcus Triumphales erigebanturq; ad honorem eorum qui Reipublicæ Romanæ ſubiecerant Regiones, Prouincias & Vrbes; ſed hodie non extant niſi ſex

tantum. Septimij Seueri eſt ad radices Capitolij, inſcriptio indicat quas ob res præclare geſtas fuit ei erecta. Victoriæ hinc inde ſunt ibi ſculptæ alatæ. cum trophæis Terra, Mariq; reportatis, exprimuntur quoque Vrbes quas expugnauit. Arcus Conſtantini eſt propè Coloſſeū fuitq; erectus ei ob ſuperatum Maxētium ad Pontem Miluium, eſt Arcus egregius. Arcus Titi fuit ei & patri Veſpaſiano erectus ob expugnatam Hieroſolymā, ab vna parte videtur exculptus Titus in curru triumphali a quatuor equis tractus, præcedentibus lictoribus cum faſcibus, ab altera parte ſpolia allata è templo Hieroſolymitano, vt Candelabrum, Menſa, &c.

Arcus

Arcus qui eſt ad latus s. Georgij in Velabro erectus fuit Septimio Seuero a Boum mercatoribus & aurificibus. Hic etiam videtur Arcus Iani qui claudebatur tempore pacis aperiebatur autem

tempore belli. Illum qui vulgo dicitur Portugaliæ, ſtatuerunt Domitiano, & Galieno illum qui eſt prope s. Vitum è lapide Tyburtino.

Porticus.

CÆſar Auguſtus vnam exædificauit in Palatio varijs marmoribus, & picturis ornatam. Gordianus alteram in Campo Marcio longam pedes duplicatos millē, admirandis columnis exornatam, Porticus Mercurij adhuc extāt veſtigia ad s. Angelum in foro Piſcario. Porticus Liuiæ erat vbi nūc ampliſsima VeſtigiaTempli Pacis. Octauiæ ſororis Auguſti fuit apud Theatrum Marcelli vbi nunc Eccleſia s. Mariæ in Porticu: Porticus Fauſtinæ fuit vbi

nunc Eccleſia ſancti Laurentij in Miranda, extant eius Veſtigia.

Concordiæ ſuperſunt adhuc octo Columnæ in foro Romano; alij volunt fuiſſe Templum, & alterius maioris ſuperſunt ibidem tres Columnæ. Porticus Agrippæ eſt ante Templum Pantheon vulgo Rotundam.

Trophea & Columnæ.

TRophea illa quæ olim ſtabant apud s. Euſebium nunc autem tranſlata in Capitolium ſtatuta fuerunt ab honorandum C. Marium quod de Iugurtha & Cymbris reportauit victoriam, Columna illa quæ eſt apud s. Mariam Lauretanã ad cuius faſtigiũ aſcenditur per cochleam, ſtatuta fuit a Senatu, & dedicata gloria

Traiani ob Parthos deuictos. Hanc ipſe non vidit erectam nam in reditu obijt in Syria in Vrbe Seleucia; fueruntq; eius oſſa in aurea Vrna recondita, & in eiuſdem Columnæ collocata fuere faſtigio: altitudo eſt 128. pedum. Cochlea per quam intro aſcenditur habet gradus 123. & 44. feneſtras. Egregiæ eius res geſtæ maxime in Dacia exſculptæ cernuntur in eius exteriori ambitu. Sixtus Quintus anno 1588. ei impoſuit æneam Statuam inauratam ſancti Petri, & merito tanquam EccleſiæColumnæ. vt etiam s. Paulō alteram Eccleſiæ Columnam in altera Columna ſtatuit in Mōte Citorio. Hæc erecta fuit AntoninoPio eiuſq; res geſtas tenet inſculptas; altitudo huius eſt 161. pedum, cochlea item per quam ad eius ſummitatem aſcenditur habet gradus 207. & feneſtellas 56.

Erat præterea alia Columna Porphyretica etiā intus cochleata. Hanc Conſtantinus Conſtantinopolim tranſportandā curauit, in foroq; collocauit. Vbi etiam erat altera ex marmore Numidico altitudine 20. pedum. quam Pop. Rom. Iulio Cæſari tanquam Patri Patriæ inſculptam conſecrauit.

Coloſſi.

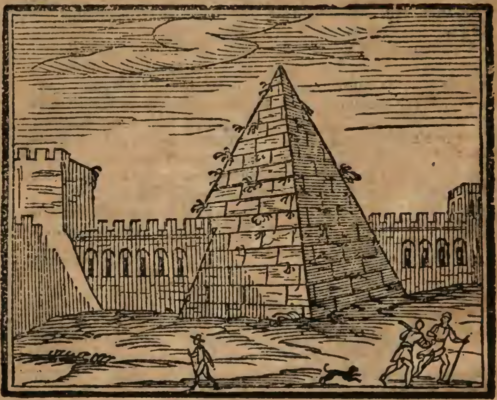
FVit in Capitolio Coloſſus Apollinis cuius altitudo pertingebat ad 30. cubitos. Stetit centum quadraginta talentis quem Lucullus e Ponto Romam tranſtulit. In Auguſti Bibliotheca erat alter ex ære quinquaginta pedum.

In Templo Pacis erat præterea vnus altus centum & duos pedes, geſtabatq; in capite ſeptem radios quorum ſinguli erant 12 pedum cum dimidio.

In Campo Martio erat alter eiuſdē altitudinis quem Claudius dedicauerat Ioui. fuitq; item Coloſſus Commodi ex ære 300 cubitorum caput eius adhuc cernitur in Capitolio.

Alter quoque fuit in ipſo aditu domus aureæ Neronis altitudinis 120. pedum; ab hoc Amphiteatrum dicitur Coloſſeum.

Pyramides.

IVxta Portam s. Pauli eſt Pyramis, ſepulchrum C. Ceſtij, & non Romuli, vt vulgo aiunt, perfectum fuit opus admirandũ ſpatio 300. dierum vt ex eius inſcriptione conſtat.

Meta.

PRope Coloſſeum extat veſtigium Metæ quæ dicebatur ſudans.

Huic impoſita erat Iouis ſtatua Ænea, & tempore quo edebantur ſpectacula in Amphitheatro emittebat aquam ad ſedandam ſitim eorum, qui ſpectatum venerant.

Prope s. Sebeſtiannm videtur fuiſſe altera ex lapide Tiburtino, vulgo hodie dicitur caput Bouis, creditur fuiſſe ſepulcrum Cæciliæ Metellæ, vt apparet ex inſcriptione, ſunt qui exiſtiment, mo-

uenturq; ratione s. Cæciliam fuiſſe ex hac nobiliſsima Metellorum familia, & ſanctam Virginem habuiſſe hic loci aliquod ius, & Cæmeterium Calixti quod olim, vt quidam aiunt, dicebatur s. Cæciliæ fuiſſe in eius prædio.

Obeliſci.

SEx fuere Romæ obeliſci quorum duo erant in Circo Maximo. horum maior erat pedum 132. minor 88.

Alter fuit in Campo Martio pedum 72. & in Mauſoleo Auguſti fuerunt duo quadraginta duorum pedum prope s. Rocchum.

Hunc in partes diffractum & ſimul compactum, vt alios etiam confractos compactos erexit Sixtus Quintus. vt etiam alterum egregium de loco ſuo motum miro artificio ſtatuit in foro Sancti Petri, cuius altitudo dicitur pedum 72. alij volunt 82. Hic Obeliſcus in pila ænea continebat cineres Cæſaris, nunc ea ablata in eius locum ſubſtituit idem Sixtus Crucem æneam inauratam. Obeliſci præterea minores fuere 42. hi vt etiam maiores, præter illum in foro s. Petri, ſunt omnes notati literis Hieroglyphicis. Ex his minoribus extant tres, vnus in horto Magni Ducis Hetruriæ in Monte Pincio alter ante Eccleſiam s. Mauti. Tertius in horto amæniſsimo, & viſendo Matthæorum in Monte Celio apud Nauicellam.

Statuæ.

INnumerabilis fere fuit ſtatuarum & ſimulachrorum numerus Romæ tam peditum, quàm equitum, quorum hodie etiam extant plurimæ in varijs Principum Palatijs quamuis plures ſunt deſtructæ. Equitum non eſt niſi vna inſignis in Capitolio ex ære olim inaurato, eſt Marci Aurelij Imperatoris conſuetum fuit apud Græcos ſtatuas ponere nudas, apud Romanos pro maiori parte veſtitas.

Marforius.

SImulachrum illud quod eſt in Capitolio ad dexteram equitis ænei, vulgo dicitur Marforius, creditur eſſe Iouis Panarij facti in memoriam eorum panum quos excubiæ Capitolinæ ne viderentur victu deſtituti proiecerunt in exercitum Gallorum Capito-

pitolium obſidentium. Alij volunt eſſe ſimulachrum fluminis Rheni, propterea pede altero premebat caput huius ſimulachri equus Domitiani Imperatoris æneus.

Equi.

QVatuor & viginti fuerunt equi inaurati, & ex ebore quatuor & nonaginta. Duos illos qui ſunt in Monte Quirinali, qui ab illis dicitur Mons Caballus Romam trāsuexit Mithridates Rex Armeniæ, eosq; dono dedit Neroni Imperatori: alterum ſculpſit Phidias, alterum Praxiteles ſculptores eximij. Statuæ dicuntur referre Alexandrum Magnum quamuis alij velint eſſe Moderatores equorum, ſeu ſtabularios.

Bibliothecæ.

SEptem & triginta fuerunt Romæ Bibliothecæ varijs marmoribus, & picturis inſtructæ, ſed omnium celeberrimæ fuerunt Auguſta, Gordiana, & Vlpia. Bibliothecam Auguſtam extruxit Auguſtus ex ſpolijs, & manubijs Illyricis: hic Libri erant tam Græci, quàm Latini fere innumeri. Gordianam conſtruxit Gordianus, & ſexaginta duobus millibus Voluminum inſtruxit. Vlpiam Bibliothecam ædificauit Adrianus prope Thermas Diocletianas, in eaq; erāt libri in quibus ſcribebantur Senatus Conſulta. Bibliothecarum inuentor Romæ dicitur fuiſſe Aſinius Pollio.

Horologia.

HOrologium quē primum vſi ſunt Romani fuit Quadrans quo M. Valerius Meſſala ſubiugata Sicilia ab anno Vrbe condita 377. Catana Romam perduxit, vſiq; ſunt hoc Horologij genere 99. annis, & poſt annos inde 219. Scipio Naſica inuenit Horologium hydraulicum quo horæ metiuntur non per defluxum arenæ, ſed aquæ quæ paulatim defluens diſtinguebat, horas eratq; vtilior quadrante, nam hoc non niſi Sole lucente agnoſcuntur horæ, illo quouis tempore etiam Sole latente.

Palatia.

AVguſti Palatium fuit in angulo fori Romani, alij volunt fuiſſe in Palatino qua parte reſpicit Circum maximum erat or-

natum

natum varijs marmoribus, pulcherrimisq; columnis. Claudij fuit inter Amphitheatrũ & s. Petri ad Vincula amplitudine viſendum. Hic etiam prope s. Petri ad Vincula fuit Palatium Veſpaſiani & Titi. Neruæ erat inter Turrim Comitum, & Militiæ. Traiani erat prope ſuum forum & Columnam. Antonini quoque erat prope eius Columnam, marmoribus & pulcherrimis lapidibus porphyreticis inſtructum. Caracallæ fuit apud eius Thermas eximijs quoque columnis & marmoribus ornatum. Decij fuit in Monte Viminali vbi nunc s. Laurentij in pane perna, hic s. Laurentius coram Decio fuit adductus in iudicium

Conſtantini fuit in Laterano. erant plurima alia quæ breuitatis cauſa omitto.

Domus aurea Neronis.

NEro occaſione qua arſit maxima Vrbis pars nactus locum amplisſimum ædificijs vacuum, extruxit domum, quæ à Palatino pertingebat ad Montem Cælium, & inde a s. Ioanne & Paulo excurrebat ad Exquilinum, ad Thermas vſque Diocletianas, eius aditus erat adeo amplus, & excelſus, vt caperet coloſſum altitudinis pedum centum viginti. Porticus eius erat triplex & erat longa vnum miliare. Hic vbi nunc amphitheatrum erant ſtagna Neronis.

De quibus Martialis.

Hic vbi conſpicui venerabilis Amphitheatri
Erigitur moles, ſtagna Neronis erant.
Hic vbi ſydereus propius videt aſtra Coloſſus
Et creſcunt media pegmata celſa via.
Inuidioſa feri radiabant atria regis
Vnaq; iam tota ſtabat in Vrbe domus.

Itaque Vrbis inſtar complectebatur lacus, & varia ædificia, Vineas quoque, paſcua, & ſyluas & in his varia animalia tam fera, quàm cicura & domeſtica. Tota hæc domus auro obducta, varijs fuit gemmis ac lapidibus pretioſis diſtincta. Aularum tabulata erant eburnea, impenſa ingenti elaborata, & ita artificioſe mouebantur in gyrum, vt per canales ſuaues emitterent in conuiuantes & flores, & odores. Præcipua aula erat forma rotunda & orbis cæleſtis inſtar voluebatur in circuitum. Arſit deinde domus ſuperba hæc Traiani Imperio flamma quæ ſubito eam corripuerat & redacta fuit in cineres, pars frontiſpicij quæ

 cerni-

cernitur prope Quirinalem Montem, dicitur fuiſſe huius Domus.

Domus.

Mille ſeptingenti & nonaginta domus ampliſsimæ ciuiũ dicũtur fuiſſe Romæ ſũmo ſplendore ac magnificentia inſtructæ, ſed harum celeberrimæ fuere domus Romuli. hæc fuit in Palatio, fine Columnis & marmoribus, ſtetitq; per aliquot ſecula: nã huic inſtaurandæ ſi aliquid prę vetuſtate collaberetur nonnullos præfecerant, qui nihil noui & adderent, ſed tantum quod collapſum erat reſtituerent. Domus Scipionis Africani fuit prope s. Georgiũ. In Quirinali erant domus Flauia & Cornelia, vt etiam Pomponij Attici ſummo ſplendore, ac magnificentia exædificatæ. In Viminali erant M. Craſsi, Q. Catuli, & Aquilini varijs marmoribus & pulcherrimis columnis exornatæ quarum etiam nunc cernuntur aliqua veſtigia prope s. Suſanam. Craſſus omnium primum Romam ad domum ſuam ſtruendam & inſtruendam columnas peregre adduxit. Domus Seueri erat prope Arcum Titi in dorſo Montis Palatini eius Porticus Columnæ marmoreæ altæ erant 24. pedũ. Mamurræ Domus fuit in Monte Cælio & primus Romæ domus ſuæ parietes conueſtiuit lapidibus marmoreis ſectis. Gordiani Imperatoris fuit prope Eccleſiam s. Euſebij ducentis eximijs columnis ornata. In Monte Palatino fuere domus Catilinæ, Catulli, & Ciceronis, Virgilij in Exquilino, Ouidij prope Hoſpitale Conſolationis. P. Clodius ſuam domum coëmit quadraginta millibus ſeſtertiorum.

Curiæ & quales erant.

Qvinque & triginta fuerunt Romæ Curiæ erantq; duplicis generis in quibuſdam Sacerdotes procurabant res ſacras, in alijs Senatores agebant de republica: Omnium celeberrimæ fuerunt Curia vetus, hæc ſtetit vbi nunc ſancti Petri ad Vincula hic explorabantur auguria: Hoſtiliæ fuere duæ, vna prope forum, altera, vbi nunc Templum ss. Ioannis & Pauli. Calabra erat in Capitolio, vbi nunc Salinæ & Carcer; hic Pontifex minor annunciabat populo dies feſtos. Pompeiana fuit in acie vulgo Campi floræ retro Vrſinorum Palatium & quoniam hic fuit interfectus Cæſar deſtructa fuit nec vnquam refecta.

Sena-

Senatula & quæ.

TRia fuere Senatula, ſeu Senacula. erant loca vbi Senatores conueniebant vt aliquid de Republica ſtatuerent, vel cõſultarent. Vnum erat inter Capitolium, & forum, in Templo Concordiæ, alterum ad Portam Capenam. Tertium circa Templum Bellonæ in Circo Flaminio vbi admittebant Legatos quos nolebant admittere in Vrbem, quod aduenerãt ex Prouincijs inimicis. Erat etiam quartum Senatulum Matronarum in Quirinali quod Antoninus Pius fecerat.

Magiſtratus.

PRimum Roma habuit Reges ſeptem, poſt exactos Reges habuit Conſules: hi imperabant bini per ſingulos annos poteſtate quaſi Regia. Habuit etiam Prætores quorum vnus erat Vrbanus, alter Peregrinus.

Ius in Vrbe dicebant. Vrbanus ciuibus, Peregrinis Peregrinus, Prætor tanto erat in honore vt penes eum omnis publici priuatiq; iuris eſſet poteſtas, vt & ei nouum ius condere, & vetera abrogare eſſet facultas. Regia illi erant inſignia vt apparatu Conſulibus pene par videretur. Creatus fuit Prætor cum Conſules auocarentur bellis finitimis, nec eſſet qui in ciuitate ius diceret. Præterea habuit Tribunos plebis hi erant 54. Horum pręcipuum erat commoda plebis aduerſus patricios tueri, quare quandoq; Senatus Conſulta aut decreta Conſulum aliorumve Magiſtratuum ne ederentur, vel promulgarentur impediebant. Hic magiſtratus quemadmodum per ſeditionem fuit creatus, nimirum per ſeceſſionem plebis in Montem Sacrum, ita ſeditioſus ſemper fuit, nec Conſulibus parebant, ſed plerumq; aduerſabantur, quare per hunc Magiſtratum Conſulum poteſtas fuit imminuta. Erant præterea Quæſtores, his cura incumbebat Ærarij, & à quærenda & ſeruanda pecunia, ita dicti fuere: rebus quoque capitalibus præerant, & Romanos ciues capite punire his licebat. ſed hi quæſitores potius dicebantur. Horum quidam res Vrbanas curabant, alij militares; immo iſtorum officium bellorum cauſa primum fuit excogitatum mittebantur enim cum Conſulibus, & Prætoribus quoq; in militiam, ad miniſtrandam rem pecuniariam & prædam. Aediles, his incumbebat cura ſacrarum ædium; & etiam

Romanum. Septa autem erant vbi citabantur ad ferenda ſuffragia in monte citorio propè columnam Antonianam.

Tribus.

TRibus initio Vrbis fuere tres, poſteà fuere ſex & Triginta, nimirum Aemilia, Anienſis, Cornelia, Collina, Cruſtumina, Exquilina, Falerina, Fabia, Galeria, Lemonia, Meria, Narnienſis, Otriculana, Oſentina, Palatina, Papyria, Popilia, Pontina, Publicia, Pupinia, Quirina, Romulia, Sergia, Suburrana, Scaptia, Stellarina, Sabbatina, Terentina, Tromentina, Velina, Vecentina, Veturia & Volitina.

Regiones Vrbis.

ROma olim, vt etiam hodie, quatuordecim habet regiones Montium & habet inſigne tres Montes. Columnenſis habet Columnam. Treuis habet tres Gladios. Euſtachij habet Saluatorem. Pontis habet Pontem pro inſigni. Regulæ habet Ceruũ. Ripæ habet Rotam. Tranſtiberina habet caput Leonis. Capitolina habet Caput Draconis. Parionis habet Gryphum. Pinum habet Regio Pinea. Campus Martius Lunam. s. Angeli Angelum. Burgum habet Arcam cui Leo inſidet. Hæc ſunt nomina Regionum recentia antiquitus enim alia habebant nomina.

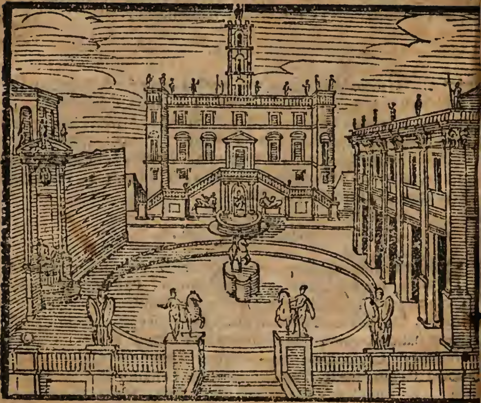
Baſilicæ.

BAſilicæ fuere Romæ duodecim erant loca amplißima ambulationibus amplißimis inſtructa, Templis haud dißimilia, hic varia conficiebantur negotia, & lites, erantq; Statuis & Columnis ornatæ, habebantq; duos porticus præcipue fuere Paula, Argentaria, & Alexandrina.

Capitolium.

TArquinius ſuperbus ex præda Pometia Latinorum Vrbe allata quam expugnauerat cœpit Capitolium extruere, ita dictũ, a capite hominis ibi in fundamentis reperto. M. Horatius Pulicillus Conſul perfecit. Dedicauit Q. Catulus Ioui Capitolino. & tegulis æneis inauratis Templum eiuſdem Iouis Capitolini co-

ope-

operuit. per gradus e foro ad Capitolium aſcendebatur. Fuerunt hic plurimæ Statuæ aureæ, & argenteæ, & chriſtallinæ valoris inæſtimabilis. Tria quoque millia tabularum æneárum quibus erant inciſæ leges: quater arſit, prima vice 415. annis ab eius ædificatione. Secundo Syllæ ætate, refectumq; fuit a Veſpaſiano. tertio tempore Domitiani, qui & magnificêtius reædificauit ita vt ei ſteterit pluſquam 1200. Talentis. Quarto arſit Commodi Imper- tempore & ex tot ædificijs, & templis nullum reſtat veſtigium niſi ipſum Capitolium; quod ferme deſtructum & vetuſtate conſumptum inſtaurauit Bonifacius VIII. Senatoriq; habitationem eius attribuit: alijq; Pontifices inſtauratioñe eius ſunt proſequuti: Michael Angelus Bonarota aream ædificiumq; delineauit. Aſcenſum eius ab Vrbe poſitis hinc inde Leonibus ſatis magnifice adiecit Sixtus Quintus, & egregiè ſtrauit, cum primum nuda terra aſcenderemus. Clemens quoque VIII. Senatoris Palatium faciē exornauit. Talibus olim ornamentis erat inſtructum vt Ægypti

ſupe-

ſuperaret miracula; ſed pauca vel nulla eorum extant præter ſunam æneam quæ fuit in Comitio eſtq; in Conſulum Palatio, vbi quoque in anteriori cubiculo eſt ſimulachrum Herculis æneum inauratum qui dextra tenet Clauam,& Pomum aureum ſiniſtra.

Hoc Sixti IIII. Pontificatu repertum fuit in eiuſdem Herculis Templo in foro Boario: Et in Camera Audientiæ duo ænea ſunt ſimulachra duorum adoleſcentum quorum vnus ſtat ſeruili habitu, alter eſt nudus, videturq; paſtor; & acu è pede extrahere ligni ramentum. In area eſt caput, & pedes aliaq; fragmenta Coloſsi illius qui ſtetit ad Templum Pacis. Et e regione ſcalæ ſunt marmora quibus inciſus eſt Marcus Aurelius triumphans ob victoriam reportatam a Dacis: in area quoque collocata ſunt & diſpoſita marmora antiqua recenter reperta in foro prope Arcum Septimij in quibus inciſa leguntur nomina Conſulum, Dictatorum, ac Cenſorum. Caput illud ingens æneum quod eſt in eadem area eſt Commodi. manus quoque & pes eiuſdem Coloſsi ſeruantur in ſuperiore loco videnturq; ſuperius, & in aula vbi Senator ius dicit eſt Statua Pauli IIII. Regis etiam Caroli, qui fuit Senator Romanus. Duæ illæ ſtatuæ quæ ſunt ad pedem ſcalæ hinc inde collocatæ referunt flumina Tigrim & Nilum, illæq; octo Columnæ quæ ſunt in foro fuere in Porticu Templi Concordiæ, vt ſupra notatum eſt.

Aerarium & quo pecuniæ genere Romæ vtebantur.

PRimum ærarium vbi ſeruabatur theſaurus Pop.Rom. conſtructum a Valerio Publicola fuit vbi nunc eſt Eccleſia s. Saluatoris in Ærario prope rupem Tarpeam, vbi reſpicit plateam vulgo Montanara. Vnde Iulius Cæſar effractis ianuis accepit quatuor millia & centum triginta quinque librarum auri, & nouies centum millia argenti, eiusq; loco repoſuit tantundem æris inaurati. Et ſeptem annos ante bellum Carthaginenſe, Conſſ. Sexto Iulio & L. Aurelio, erant ſeptingentæ & viginti libræ auri, nouies centum millia argenti,& præter hunc numerum erant trecentum ſeptuaginta quinque millia.

Alterum Ærarium fuit vbi nũc eſt Eccleſia s. Adriani olim ædes Saturni prima pecunia qua Romæ ſunt vſi, fuit ex ære, abſq; aliquo ſigno. Seruius Tullus primum eam ſignauit pecoris effigie, indeq; pecunia Q. Fabio Conſule centum octoginta quinque annis ab Vrbe condita ſignatum fuit argentum carro binis rotis ab vna par-

te, ab altera prora nauis. ſexaginta duobus annis poſtea fuit ſignatum aurum. Saturnus repertor fuit pecuniæ ex ære, icircò etiam in eius æde Ærarium fuit conſtructum, propterea quod etiã aureo illo Saturni ſæculo nullum factum fuiſſe furtum creditur.

Græcoſtaſis.

GRæcoſtaſis locus fuit magnificus vbi legati nationum diuertebant, eratq; in illo angulo Palatini vbi ſupra s. Mariam Liberatricem videntur eius veſtigia.

Secretarium Pop. Rom.

PRope Templum s. Martinæ fuit Secretarium Pop. Rom. quod igne conſumptum fuit reſtitutum tempore Honorij & Theodoſij impp.

Aſylum.

ASylum fuit in ipſa Capitolij planitie vbi nunc equus Antonini. Fuit locus hic a Romulo conſtitutus vt Vrbem quam recens ædificauerat faceret incolis frequentem, quocirca locum hunc ſtatuit quo tuto rei, alijq; facinoroſi ſe reciperent, indeq; nec auelli poſſent ſiue ſeruus ille eſſet, ſiue liber qui ad illud confugiſſet, ſiue incola ſiue peregrinus. Alij ponunt Aſylum inter Capitolium & Palatinum in ſacro luco quod Quercetum dicebatur.

Roſtra.

ERat locus in foro prope Curiam Hoſtiliam in quo ſuggeſtum, vel pulpitum roſtris nauium Antiatum adornatum, ex quo orationes habebantur ad Populum.

Columna miliaria.

E Regione Arcus Septimij in foro Romano extabat Columna dicta Miliaria aurea in quam deſinebant omnes viæ Vrbis, & ab ea excurrebant hinc inde per circuitum ad omnes eiuſdem Vrbis & portas & vias, & hinc facile quiuis quodcunque iter ingrediebatur.

Templum Carmentæ.

AD radices Capitolij vbi Eccleſia s. Catherinæ nunc deſtructa erat templum Carmentæ matris Euandri quod ei ædificarunt mulieres Romanæ quod eis conceſſum eſſet à Senatu poſſe curru vehi, quo beneficio iam diutius caruerant.

Columna bellica.

AD radices Capitolij verſus plateam, vulgo Montanara erat templum Bellonæ: hic ante eius templi fores collocata fuit Columna dicta bellica, quia ab ea iaciebant ſagittam verſus partem, ſeu regionem cui volebant bellum inferre difficulter enim ob prolatatum Imperium poterant ad eorum fines adire quibus bellum cogitabant indicere.

Columna Lactaria.

IN foro olitorio nunc platea vulgo Montanara erat columna dicta lactaria, quoniam ad eam exponebant infantes furtim ex fornicatione ſeu adulterio natos, qui ſic reperti ferebantur ad loca eorum educationi deputata.

Acquimelium.

PRope Eccleſiam s. Georgij locus fuit dictus æquimelium à M. Melio qui quod regnum affectaret ſupremo fuit ſupplicio affectus, iuſq; bona proſcripta, & domus quam hic habebat fuit cenſorum iuſſu ſolo æquata, nec vnquam amplius permiſſum reædificari, quare locus ædificijs carens dictus fuit æquimelium à Melij complanata domo.

Campus Martius.

CAmpus Martius fuit Tarquinij ſuperbi, quo Roma pulſo, Marti fuit conſecratus inde Martius. hic luſtrabant milites reſq; ad bellum pertinentes.

Tigillum Sororium.

PRope templum Pacis vbi nunc s. Maria noua duo ſuere extructi parietes quibus impoſuere trabem, huic ſubire debuit Horatius, tamquam ſub iugum ductus, ſeueriori ſupplicio liberatus, fuitq; huius damnatus pœnæ quod ſororem occiderat, is qui victoriam retulit à Curiatijs, Imperiumq; Pop. Rom. peperit.

Campi Peregrini.

HIc vbi nunc Eccleſia ss. quatuor Coronatorum diuertebantur milites Romanæ Militiæ: Hinc fuere hic campi apppellati Peregrini.

Taberna Meritoria.

HIc vbi nunc eſt Eccleſia s. Mariæ tranſtyberim erat locus ad incolendum dictus Taberna Meritoria: hic habitabant Veterani milites, qui vel ob ſenectutem, vel infirmitatem non poterant amplius militare. Hi quod fidelem operam Romanæ militiæ dediſſent, hic ex publico alebantur reliquo vitæ ſuæ tempore. Quod opus bonum Dominus Noſter illuſtrauit myſterio ſuæ Natiuitatis, nam recenter nato, integro die & nocte ſcaturiuit hic fons olei tanta copia, vt in Tyberim redundarit, quod ſignificabat gratiæ copiam quam Dominus Ieſus Chriſtus naſcens vniuerſo generi humano, cui Vrbs Roma tum imperabat, communicauit.

Viuarium.

INter portam s. Laurentij & s. Agnetis retro thermas Diocletianas erat locus vbi Romani nutriebant incluſa omnis fere generis animalia, quibus deinde in ſpectaculis, venationibus publicis ad delectandum populum vtebantur.

Horti.

PLurimi fuere Horti in Vrbe, ſed omniũ celeberrimi videntur fuiſſe Saluſtij & Mæcenatis. Saluſtij erant in Monte Quirinali prope eccleſiam s. Suſannæ. locus etiam hodie Saluſtius dicitur.

Hic

Hic in medio ſtetit obeliſcus literis Aegyptiacis erat locus iſte adeo amænus, vt multi relicto Monte Palatino hic libentius habitaſſent quam ibi. erat etiam hic Domus & ampla platea Saluſtij. Hortus Mœcenatis fuit in Mōte Exquilino prope turrim ibi eiuſdem Mœcenatis. Erat primum hic campus vbi ſoliti erant ſepelire mortuos quos in puteis quibusdam condebant, & ibi corrumperentur, quos ponticulos antiqui vocabant iſte modus fuit antiquiſſimus ſepeliendi, deinde introductum fuit corpora cremari, quod eodem loco fiebat, ſed quoniam fumus nocebat Populo Auguſtus campum donauit Mœcenati, vbi hortos hos celeberrimos conſeuit. Ex hac Mœcenatis turri ſpectauit. Nero Vrbem conflagrantē, cuius incendij culpā contulit deinde in Chriſtianos innocentes, cum ipſe auctor crederetur nā canens Homeri verſus otioſus ſpectauit incendium. Collis Hortulorū à Porta Populi excurrebat ad Montem nunc Trinitatis huic ſubiacebant horti varij à quibus collis nomen accepit, nunc locus eſt plenus ædificijs vt videatur altera Vrbs.

Velabrum.

INter eccleſiam s. Georgij, s. Anaſtaſiæ & ſcholam Græcam aliquando locus flumine exundante totus aquis operiebatur, ita vt vadari non poſſet nec tranſiri ſine nauigio, itaq; à naulo vel mercede quam nauigio tranſuecti ſoluebant dictus fuit locus velabrum. Alij volunt dictum Velabrum à velando, quod hic vela obtendebātur ſub quibus oleum, & ſimilia vendebantur, ſucceſſu deinde temporis terra repletus locus, aquis excluſis, dictum fuit forum Boarium ab æneo bouis ſimulachro quod hic Romulus ſtatuit, vel quod hic boues emerentur venderenturq;. Hic primum editi fuere ludi gladiatorij.

Carinæ.

CArinæ initium ducebant prope Amphitheatrum vulgo Coliſſeum, ſeu Coloſſeum ad radices Montis Exquilini, & inde excurrebant via Lauicana prope Eccleſiam ss. Petri & Marcellini inde ad s. Iulianum excurrebant per arcum Galieni hodie s. Viti per Suburram, & ſub s. Petri ad Vinculas redibant ad Coloſſeum Dictæ fuere Carinæ ab ædificijs quæ ſimilitudinem nauium exprimebant. In hac Vrbis Regione præcipua fere degebat Nobilitas

alij volunt dictas Carinas quod hinc inciperet via ſacra hic domũ habuit Pompeus, Cæſar quoq; licet poſtea mutauerit.

Cliui.

IPſum Capitolium Cliuus dicebatur Capitolinus, & ad ipſum per varios Cliuos aſcendebatur; omnium antiquiſſimus fuit apud Eccleſiam Conſolationis qui fuit à Cenſoribus ſtratus, per hunc aſcendebant triumphantes. Alius fuit ſub Palatio Senatoris per hunc ad Capitolium aſcendebant centum gradibus à templo Concordie cuius adhuc extant octo Columne. Apud hunc erat alter a arcu Septimij, hicq; videtur fuiſſe celeberrimus, quod propterea etiam arcus iſte ei reſponderet, & ſuperioribus annis via ibi ſalicibus ſtrata fuit reperta. Quartus Cliuus fuit ab altera parte Capitolij qui reſpondet nunc Vrbi, quo hodie etiam aſcendimus ab Vrbe in Capitolium aſcendentes, vbi etiam ſuperioribus annis reperta fuit porta e marmore conſtructa.

Prata.

IN Campo Vaticano erant prata Quintia à L.Q. Cincinnato ita dicta. ſunt hæc prope Caſtrum s. Angeli & vulgo vocatur Prata. Hic prope etiam videntur veſtigia Circi, ſiue loci ad exercendos equos & ad circuitum ripæ Flumini videtur prata Mutij Sceuolæ quæ dedit ei Populus in præmium, quod ſalutem patriæ propriæ ſaluti ante poſuerat contra Regem Porſenam.

Horrea publica.

AD radices montis Auentini iuxta Tiberim erãt centum ſexaginta horrea maxima in quibus ſeruabat Pop. Rom. frumentum, adhuc eorum cernuntur veſtigia, & præter iſta fuerunt in Vrbe alia 191. Hic prope fuerunt etiam Salinæ quas extruxit Ancus Martius, & Liuius Salinator reperit primum ſalis vectigali.

Carceres publici.

CArcer ad pedes Capitolij qui primum imminebat foro, fuit primus ab Anco Martio extructus ad terrorem; hic dicebatur

Tul-

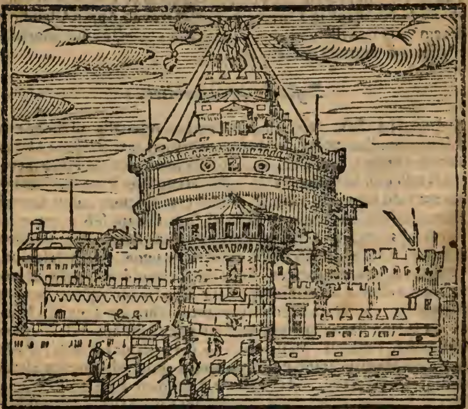
Tullianus, ibiq; fuerunt in vinculis ss. Petrus & Paulus. Alter qui vbi nũc s. Nicolaus in Carcere fuit extructus ab Appio Claudio è decem viris vno illeq; in eum primus fuit coniectus ibiq; mortuus eſt, ſibi ipſi mortem conſciſcens.

Feſta & ludi publici.

IAnuarij 9. feſta celebrabant Romani Agonalia ad honorem Iani. Duobus poſtremis diebus Februarij ſacrificabant Marti, Tertio Aprilis Floralia celebrabãt feſta in memoriam Floræ meretricis admodũ à Pompeo amatæ, quæ etiam Pop. Rom. ſuorum bonorum fecit hæredem, illiuſq; domus erat vbi nunc acies Campi Floræ ita à ſuo nomine appellata. Hi ludi fiebant ſub vinea olim Cardinalis Ferrarij in Monte Quirinali, nunc Palatij Pontificij. hic inferius in valle diſcurrebant meretrices nudæ motus laſciuos, verbis req; ipſa exhibentes. Et ſexto die eiuſdem menſis in memoriam victoriæ à Latinis reportatæ incedebant equites magna pompa exornati dextris ramos portantes oliuarum à templo Marcis via Appia Roma quatuor milibus paſſuũ diſtante ad templum Caſtoris, & Pollucis. Maij autem 29. peragebant luſtralia feſta & ſacrificia Marti dicata: in quibus oſtendebantur tubæ, aquilæ aliaq; militaria inſignia. Autumno celebrabant feſta in honorem Bacchi. & Decembris menſe celebrabant Saturnalia in Saturni honorem: ſoliti quoq; erant celebrare, ludos Traianos, Capitolinos, Scenicos, Appollinares, Seculares, Romanos, Plebeos, Circenſes, & alios quos breuitatis cauſa omitto.

Mauſoleum Auguſti, Adriani, & Septimij.

AVguſti Mauſoleum fuit in campo Martio hic etiam nunc prope templum S. Rocchi eius ſpectantur veſtigia: erat ornatum pario lapide, & porphyretico, ingentibus quoque columnis obeliſcis & ſtatuis, duodecim habebat portas, tres muro cinctas eratq; forma rotunda, altitudo eius erat 150. cubitorum, & in vertice eius extabat ſtatua ænea eiuſdem Auguſti, qui extruxit monumentum, ſeu ſepulchrum ſibi aliiſq; conſequentibus Imperatoribus. Adriani autem Mauſoleum fuit, quod nunc caſtrum S. Angeli: erat hoc quoq; ornatũ pulcherrimis marmoribus, ſtatuis, equis cum carris artificioſe elaboratis, quæ omnia vaſtata fuere à Beliſarij militibus bello Gothico. Bonifacius viij. caſtrum ſtruxit.

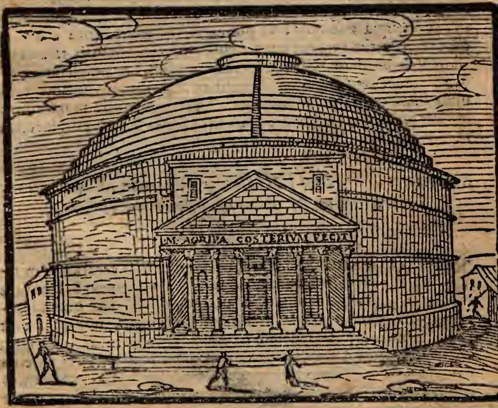

Alexander Sextus turri ac foſſis muniuit, & vallo, hicq; militum præſidium poſuit, & excubias, ambulationeq; longa ad Palatium vſq; Vaticanum perduxit. Paulus iij. habitationibus egregijs amplificauit: ſed Pius iiij. vallo circundedit munitiore. Septimij Seueri fuit prope s. Gregorium. Septizonium dicebatur. quod ſeptem haberet contignationes vnam ſuper alteram columnis ſuffultas. noſtra ætate adhuc tres extabant quas Sixtus V. quod eius lapidibus indigeret deiecit.

Templa.

FVerunt Romæ plurima templa, ſed omnium celeberrima fuere Iouis Opt Max, Pacis, & Pantheon. Iouis Optim. Max. fuit in Capitolio. Tarquinius Priſcus vouit, ædificauit Tarquinius Superbus, erat forma quadrata ſingulæ eius facies, ſeu latera erant ducentorum pedum habebantq; tres ordines Columnarum, expenditq;

ditq; in fundamenta tantum quadraginta millia librarum argenti. & præter reliqua ornaméta erat ſtatua aurea decem pedum, crate res ſex ex ſmaragdo, quos Pompeus Romam attulit. Templum pacis magnitudine fere ſuperabat omnia: forma erat quoque quadrata maximus ornatum, Columnis, & Statuis Veſpaſianus extruxit. octuageſimo anno poſt Chriſti aduentum ſubito,& inopinato conflagrauit incendio tempore Commodi Imperatoris. Eius ad hunc ingentia cernuntur veſtigia apud s. Mariam Nouam. Vnicam Columnam quæ remanſerat Paulus V. transferendam curauit ad s Mariam Maiorem, & faſtigio eius impoſuit Statuam æneam inauratam B. Virginis. cum igitur Veſpaſianus illud extruerit, fieri non poteſt, quod vulgo aiunt,nocte Natiuitatis Domini corruiſſe.

Pantheon ad huc extat, eſt forma rotunda, altitudo eius & latitudo ſunt centum & quadraginta quatuor pedū Aedificiū videtur extrinſecus lateribus compactum.intrinſecus autem eſt lapidibus mar-

marmoreis tectum & ornatum. In circuitu eius videntur ſacella egregie facta in quibus collocatæ erant Deorum ſtatuæ. Valuæ eius ſunt æneæ magnitudine admirabili, dedicatum fuit Ioui vindicatori Cereri, vel, vt alij volunt, Cybele Deorum Matri, ac Dijs omnibus; propterea etiam Pantheon nominatur. Bonifacius IIII. dedicauit Dei Matri, diciturq; S Maria ad Martyres, ac Sanctis omnibus, iccircò etiam die omnium Sanctorum eius dies feſtus agitur, vocaturq; vulgo à forma, Rotunda, erat coopertum laminis argenteis, quas omnes ac Statuas æneas & marmoreas Conſtantinus III. Imperator auexit Siracuſas, maiuſq; propterea damnum Romanæ Vrbi intulit ſeptem diebus, quibus Romæ ſubſtitit quam intulerunt Barbari ducentis quinquaginta octo annis. Quare immerito vulgus id imputat s. Gregorio quod ipſe videlicet religionis ergo ſtatuas abſtulerit, & in Tiberim proijci iuſſerit, imò ſanctus hic Pontifex tantùm abfuit vt antiqua monumenta, ac veſtigia euerterit, vt potius inſtaurarit veteres aquæductus; ſed partim tempus edax rerum, partim homines tale damnum Vrbi intulere: Habet præterea, templum hoc porticum egregiam tredecim Columnis ingentibus exornatam, tectum eius ſuſtinebant trabes æneæ inauratæ. Marcus Agrippa vt inſcriptio indicat porticum extruxit. Duo illi Leones & vaſa porphiretica in foro erant in Thermis Agrippæ.

Sacerdotes, Virgines Veſtales, Veſtimenta, Vaſa, aliaq; inſtrumenta in vſum ſacrificiorum eorumq; inſtitutores.

NVma Pompilius ſecundus Romanorum Rex creatus vt mitigaret populum ferocem ac rudem, religionem & Deorum cultum in ciuitatem induxit, & plurima præſcripſit quæ ad honorem Deorum pertinent. Templum Veſtæ ædificauit quod erat rotundum viriſq; interdictum ne illud ingrederentur, ſelegitq; numerum Virginum ad eiuſdem Templi ſeruitium, quas volebat natas ex homine libero, & corpore maculas nullas præferentes neque cerebro laborantes. Anno ætatis ſexto admittebantur vſque ad decimum ad ſummum. Primum decem annis ſacrificiorum normam formamq; diſcebant. Totidem annis occupabantur ſacrificando. Poſtremis deinde decem annis iuniores inſtruebant: tranſactis deinde triginta annis poterant inire ſi volebant matrimonium,

monium, ſed qui illud inibant, infelicem vt plurimum ſortiebantur exitum. Quæ omnibus præerat vocabatur Maxima, eratq; apud populum maxima in exiſtimatione & veneratione.incumbebat iſtis virginibus perpetua ignis cuſtodia, & Palladij, nimirum Mineruæ ſimulachri, aliorumq; ſacrorum. Si deprehenſæ fuiſſent in ſtupro, vt fuerunt deprehenſæ Porphiria, Minutia, Sextilia, Aemilia,hoc modo extremo ſupplicio afficiebantur. primum habitu ſacro exſpoliabant, deinde feretro impoſitam ligatamq; & cooperto capite ſummo ſilentio per Vrbem quæ tota erat in luctu euehebant ad portam, vſque Salariam, apud quam erat locus qui Campus ſceleratus dicebatur, hic erat ſepulchrum, ſeu tumba concamerata quæ habebat paruum foramen duasq; feneſtrellas, in quarum altera ponebant lucernam accenſam, in altera aquam, lac;& mel. Ad hunc locum cum perueniſſent primus Sacerdotum quaſdam preces recitabat manibus in cœlum ſublatis,quibus peractis, eam in tumbam per paruum illud foramen ingredi coge-

bant

bant populo interim viſum auertente, deinde ſublata ſcala, & tumba lapide ſepulchri inſtar cooperta populus inijciebat humum & totam illam diem in luctu peragebat.

Numa præterea tres creauit Sacerdotes, ſeu Pontifices dictos Flamines. Vnum in honorem Iouis, alterum Martis, tertium Romuli, qui inſigni veſte induebantur, & capite geſtabant galerum album. Inſtituit præterea Pontificem Maximum, & viginti tres Sacerdotes dictos Salios in honorem Martis qui pictis tunicis veſtiebantur, & in pectore gerebāt pectorale ornatum auro,& argento, & lapidibus pretioſis. Creſcente deinde Religione cultuq; Deorum, quorum numerus excedebat apud Romanos triginta millium, auxitq; poſtea numerum Sacerdotum, adiunxitq; Patrem Patratum, Feciales, Epulonem, & Augures, qui tanta præditi erant poteſtate, vt cogi abſq; eorum auctoritate ſenatus non poſſet, varijs iſti induebantur veſtibus, ſed ſacrificantium erat vnicus eorum veſtitus, veſtiebantur enim tunc veſte Alba e lino: ampla & longa quam cingulo præcingebant, & hic modus veſtiēdi dicebatur Cabinus Plurima præterea adhibebant ad ſacrificandum inſtrumenta, & vaſa, vt fuit præfeticulum quod fuit vas æneum abſq; anſis patulum. Patena item erat vas paruum apertum. Achamum erat vas quoque paruum Cyathi inſtar in quo guſtabant Vinum in ſacrificijs.

Infula erat faſcia, quibus Sacerdotes velabantur à quibus dependebant vittæ. Altera erat nauicula qua tenebant incenſum, Marculum erat baculus inauratus, quem Sacerdotis capiti imponebant ſacrificantes. Anelabrum dicebatur menſa in qua ponebant res ad ſacrificium pertinentes, vt etiam vaſa quæ etiam Anelabra dicebantur ſeſpita erat culter ferreus oblongus cum manubrio tereti eburneo ornato in capite auro & argento clauiculis æneis confixo. ſtrupi erant faſciculi de Verbenis facti qui pro corona Deorum capitibus imponebantur. Seſsibulum erat veſtis Alba texta quadrata, & longa quam Virgines ſacrificantes capiti imponebant. pluribus quoque alijs rebus vtebantur quas breuitatis cauſa omitto.

Armamentarium.

ERat Armamentarium proximum Templo pacis vbi Arma publica conſeruabantur, nam priuata arma Romani non habebant, ad bellum enim proficiſcentes hinc arma ſumebant, & redeuntes

deuntes è bello eo reportabant. & pluſquam ducentis annis Pop. Rom. ad bellum ibat abſq; vllo ſtipendio.

Exercitus Romanus terra Mariq; eorumq; inſignia.

ROmani, vt ſcribit Appianus tempore Imperatorum habuerunt ducentena millia peditum, equitum quadraginta millia, tercentum Elephantos, & duo millia curruum, & præterea ſi ita neceſsitas poſtularet, habebant parata tercentena millia armatorum. Hæc Terra, Mari vero habebant duo millia Nauium, Triremium 1500 è biremis, vſque ad quinque remos. Habebantq; varia inſignia militaria, ſed proprium inſigne eorum fuit Aquila.

Triumphi, & quibus concedebantur, & quis primus triumphauit, & quot erant triumphorum genera.

TRiumphus concedebatur Dictatori, Conſuli, ſiue Prætori, qui in conflictu pluſquam quinque millia hoſtium profligaſſet, & qui Romano Imperio Vrbes, ac Prouincias ſubiugaſſet, & omnium ſplendidiſsimi fuerunt Pompei & Cęſaris. Ouatio autem erat minor triumphus, illi enim ouabant qui victoriam reportarunt non dignam triumpho, vel quod citra multam ſanguinis effuſionem rem confecerant, vel quod non cum iuſto exercitu conflixiſſent. hi enim, vel pedites, vel vno equo vecti Vrbem ingrediebantur myrteam coronam capite geſtantes, vniuerſo eos Senatu ſubſequente abſq; exercitu. Primus qui ita triumphauit Poſthumus fuit Tubertus Conſul de Sabinis. Marcellus de Sicilia, & alij. Sed primus qui triumphauit fuit Romulus. poſtremus. Probus Imperator. Triumphantium numerus ſupputatur 320. Et primus qui hoſtes in triumphum duxit fuit Cincinnatus. Vehebantur autem triumphantes curru qui à quatuor equis albis trahebatur. aliquando ab alijs feris vt Elephantis, exercitus Lauro inſignitus proſequebatur triumphantem. & cum in Capitolium peruenifſent è curru in Templum Iouis Opt. Max. ingrediebantur ad reddendas ei gratias de reportata victoria, & poſt peractum ſacrificium, in quo Taurum album immolabant domum redibant.

Ce-

Coronæ, & quibus dabantur.

MVltæ fuere coronæ quæ militantibus in præmium virtutis bellicæ dabantur. Triumphalis erat primum ex Lauro, poſtea ex Auro, dabatur exercitus Imperatori. Obſidionalis dabatur qui ciuitatem obſidione liberauerat, & primus ea donatus fuit Sicinius Dentatus hæc primum fuit ilignea, poſtea e quercu. Muralis dabatur qui primus murum hoſtium ſubijſſet, hęc ad inuitandos ad oppugnationem militum animos ex auro fiebat. Caſtrenſis ſiue Vallaris dabatur qui primus hoſtium caſtra, & vallum introiſſet, hæc quoque erat aurea. Naualis item aurea dabatur qui primus maritimo prælio in Nauem hoſtium tranſilijſſet. hæc erat quibuſdam quaſi roſtris nauium inſignita: Muralis erat quaſi murorum pinnis inſignita; Caſtrenſis referebat vallum caſtrorum. Oualis erat myrtea dabatur ouantibus. Prima qua Romæ vſi ſunt fuit ex nardo, hac Romulus fuit coronatus. Armillæ fuerunt ornamenta in circulorum modum quas viri militares ab Imperatoribus donatas in ſiniſtris brachijs geſtare conſueuerunt.

Numerus Pop. Rom.

SEruij Tulli Romanorum Regis tempore initus fuit cenſus Pop. Rom. & repertus fuit numerus 84. millium, fuitq; primus cēſus & ab hoc rege inſtitutus poſt mortem autem 300 Fabiorum cenſa ſunt capita & reperta centena millia & 7318. Et primo Carthaginenſi bello reperta fuere 29. millia 336. & Auguſtus reperit trigeſies centena millia & 1037. & Tiberius reperit ſexdecies centena millia 291.

Diuitiæ Populi Romani.

AMpliſsimæ fuere Pop. Romani opes, & diuitiæ, vt ex ampliſſimis Vrbis ædificijs conijci poteſt, ex Theatris videlicet, Thermis alijſq; admirandis. neque enim inter diuitis connumerabatur ciuis ille Romanus qui non poterat ſuis expenſis annum integrum exercitum alere, interq; opulentiſsimos fuit Lucullus: à quo cum Hiſtriores petijſſent commodato veſtes 120. reſpondit ſe poſſe illis commodare veſtes 5000. & poſt eius mortem piſces tantum quos in ſuo alebat viuario, vendiderunt triginta millibus ſeſter-

ſeſtertium, eiq; fuere diuitijs pares plures quam viginti mille ciues alij.

Liberalitas antiquorum Romanorum.

HIſtoriæ Romanorum paſsim eorum liberalitatis meminerunt, ego hæc pauca adduco. Cum Carthaginenſes Romam tuliſſent in gentem vim pecuniæ ad redimendos 2744 iuuenes captos, illos omnino liberos, nihil accipientes, dimiſerunt. Cum conueniſſet inter Fabium Maximum, & Annibalem de permutandis inuicem captis in bello, & Senatus nihil de ea re decerneret, miſit Fabius filium Romam, vt vendito prædio, inde confecta pecunia negocium perſiceretur, & ita ſex mille & ducentos aureos ſoluit ex ſuo, vt fidem ſuam & Reipublicæ liberaret. Plinius iunior cum cognouiſſet Quintilianum præ inopia non potuiſſe locare filiam ei donauit quinque millia aureorum ad eam collocandam.

Matrimonia Romanorum & quomodo fiebant.

SOliti erant Romani cum collocare volebant, ſuas in matrimonium, hos ſeruare ritus, porrigebant ſponſæ clauem in manum, comebant illi caput lancea qua transfixus fuerat gladiator, cingulo præterea eã cingebant ex pecorũ lana confecto,quẽ deinde ſpõſus ei ſoluebat in thoro,geſtabat in capite ſertũ ex verbena, alijsq; herbis compactum ſub velo,quo caput præ pudore obuelabant,quod flammeum vocabant. Faciebantq; eam inſidere pecoris pelli, & eandem ad ſponſum prodeuntem comitabantur tres pueri, quorum vnus præferebat ſponſæ facem accenſam ex ſpinis albis confectam, quoniam noctu nuptiæ peragebantur, cæteri duo hinc & inde ab vtroq; latere eam comitabantur: Præferebatur quoque ſponſæ colus cum fuſo, efficiebantque, vt ſponſa, deinde attingeret ignem & aquam, & in nuptijs non niſi quinque faces accendebant quas Aediles ſoliti erant accendere.

Bonis moribus filios Romani inſtituebant.

MAgna cautela Romani filios bonis moribus inſtituebant, ac propterea vix permittebãt eos alibi extra domum propriam cibum capere, nec obſcœna verba proferre. Foras quoque mittebant, vt in Hetruriam Athenas præſertim, & Rhodum,ad diſ-

ſcendas

ſcendas bonas artes & diſciplinas. Raro quoque permittebant eos domo pedem efferre, & videri in publicis plateis & foro ad decimum vſque annum. & tunc adibant Aerarium, vt ibi nomina eorum in ſuas quæque tribus referrentur. Deinde vix comparebant ante decimumſeptimum ætatis annum quo anno Togam prętextam deponebant & virilem aſſumebant. qua aſſumpta, adoleſcentes à ſenum latere vix decedebant, eoſq; honoris ac venerationis cauſa comitabantur, præſertim ad Senatum, quo miſſo, ſenatiores quique ſuos, quos ad finem vſque expectauerant, ſeu cognatos, ſeu parentum amicos domum deducebant, vt ita à pueris honorem ſenibus ac maioribus natu deferre addiſcerēt, ab ijſq; & prudentia, & bonis moribus informarentur.

Matrimoniorum ſolutio ac diuortia.

TRibus modis Romani matrimonia ſeparabant. Primus modus fiebat per repudium, & hoc fiebat inuita vxore, quam maritus ob cauſam ſibi viſam repudiabat, primus qui ſuam repudiauit fuit Spurius Caruilius. centeſimo anno poſt Vrbem conditam. quod prolem ex ea non ſuſciperet. C. quoque Sulpitius repudiauit ſuam quod velo depoſito aperto capite, & capillis domo fuerat egreſſa. Q. Antiſtius quod vxorem viderat ſecrete cum Libertina loquentem. P. Sempronius quod inſcio marito iuerat ad ſpectacula publica. C. Cæſar quod ſuſpicaretur eam cum Clodio rem habuiſſe, qui muliebri veſtitu repertus fuit in ſacris Bonæ Deæ. Alter modus dicebatur Diuortium. idq; fiebat conſenſu vtriuſque. Tertius dicebatur ſeparatio, & hæc fiebat auctoritate Principis.

Exequiæ earumq; ritus.

DVobus ſepeliendi mortuos modis Romani vtebantur, primus fuit eos terræ mandare. Alter cremare eorum cadauera. Verum hic modus non diu durauit. & primus Senatorum qui poſt mortem fuit crematus. L. fuit Sylla. Numa Pompilius ſecundus Romanorum Rex exequiarum fertur repertor, funeriq; præfecit ſuum quoque Pontificem. Primum hoc honore defunctum proſequebantur. habebatur ad eius laudes explicandas oratio funebris, atque ita C. Cæſar duodecim annorum in funere aui ſui orationem habuit, & Tiberius in funere patris cum eſſet nouem annorum, Deinde ludi edebantur gladiatorij quos Marcus & Decius

primi

primi in funere patris Iunij Bruti ediderunt, tum denique conſulꝫ uium dabant ſplendidiſsimum. Carnes poſtremò plebi vniuerſæ largiſsime diſpenſabant. Et primi diſpenſatores huiuſmodi fuerunt Curatores funeris P. Licinij opulentiſsimi & honeſtiſsimi ciuis. Soliti quoque erant varios in funere ſpargere flores, & odores, vt factum fuit in funere Scipionis. Ponebantur quoque in templis, ac locis publicis ornamenta quædam qualia fuere varia ſcuta, coronæ atque huiuſmodi res aliæ. Qui verò ob inopiã tantas non poſſent tolerare ſumptus priuatim ſub noctem ſepeliebantur, à Veſpillonibus, hi albis induti mortuos terræ mandabant, Mortui affinitate proximus claudebat oculos, deinde aperiebatur cubiculum, omnibusq; tam ex familia quam ex vicinia patebat ingreſſus; Et ex his duo aut tres defunctum proprio nomine alta voce appellabant, & poſtea corpus calida abluebant hæres certis quibuſdam ſcopis totam euerrebat domum; & rami cypreſsini ſupra domus ianuam collocabantur. Et ſi alicuius erat defunctus auctoritatis ciues ad exequias ab vno ad hoc deputato inuitabantur, & mulieres quæ mortuum attinebant albis induebantur veſtibus. Et ſi defuncta erat Vidua vnius viri vxor, hæc corona pudicitiæ ornata ad ſepulturam efferebatur.

Turres.

TVrrim vulgo Comitum ædificauit Innocentius III. ex familia Comitum. Militiæ Bonifacius VIII. dicitur militię quod eo in loco milites Traiani habitarent.

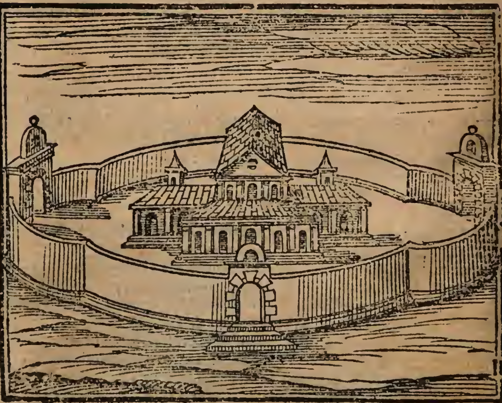
Tiberis.

HIc fluuius primum Albula dicebatur, deinde Tiberis à Tiberio Albanorum Rege in eo ſubmerſo, vel, vt alijs placet, Hetruſcorum Rege eiuſdem nominis, qui quod Latium infeſtaret ad huius fluminis ripam ſit interfectus, e media fere Apennini longitudine Aretinorum finibus ſupra Arnum defluit, dirimitq; Hetruriam ab Vmbris, Sabinis, & à Latio, & Ianiculum ab Vrbe. initio ſuo eſt exiguus fluuius, & paulatim creſcit quod in eum plurima flumina illabantur. quidam volunt quatuor quorum præcipua ſunt, Nar, & Anio, excurrit miliaria 150. & propè Oſtiam in Tirrhenum mare influit, ortam patulo vt quamcunq; ingentem nauim admittát; olim ſtagnabat ad Capitolium vſque.

ibiq; prope reperti fuere Romulus & Remus ad ficum ruminalem prope Eccleſiam ſancti Theodori. Tarquinius Priſcus ſuum curſum, ſeu fluxum direxit, Auguſtus ne inundaret alueum eius dilatauit. Aurelianus Imperator ripis hinc inde editioribus ne effluerct compeſcuit. Papa quoque Vrbanus muro item ex lateribus hinc inde ad mare vſque perducto, cuius muri etiamnum quibuſdam in locis notantur veſtigia. Molendina aliquot viſuntur in flumine nauiculis impoſita, repertor horum fertur fuiſſe Beliſarius poſt Gothos Italia ab eo pulſos.

Palatium Pontificium & vulgo Pulchrum viſu, Beluedere.

SImmachus Pontifex, vel, vt alij volunt, Nicolaus III. cœpit ædificare palatium Pontificis, quod alij deinde Pontifices

ſunt

ſunt proſecuti, & præcipue Nicolaus V. qui Vaticanum muniuit altiſſimis muris. Sixtus IIII. conſtruxit Sacellum Pontificis vbi plurimum peragit diuina officia, propterea etiam vocatur Sixtinum. Sed Paulus V. alterum ædificauit in Quirinali, quod huic Sixtino non cedit ad cuius formam fuit ædificatum, ſaltem ſi lumen ſpectemus quo abunde admiſſo aurum corruſcat quamuis Sixtinum elegantiſſimis ſplendeat picturis. Aedificauit idem Sixtus Bibliothecam Vaticanam, ſed quoniam obſcurior erat & humidior Sixtus V. nouam ædificauit licet proſpectum Theatri pulcherrimi hæc impediat. quare ſunt qui velint vt alio transferatur, & theatro integro Palatio, & cubiculis Pontificum cœlum reddatur apertius. Idem Sixtus IIII. inchoauit Rotam quam perfecit Innocentius VIII. Sed hac deiecta ob templi ædificationem Rotæ Auditoribus locum dedit Paulus V. in Palatio Quirinali à ſe ædificatum. Extruxit idem Innocentius fontem in foro S. Petri quem nunc Paulus quoque V. inſtaurauit addita noua copia aquæ, qui etiam Paulus inſtaurauit Portam Palatij ab eodem Innocentio extructam. Idem quoque Innocentius VIII. aulam amplam extruxerat cum aliquot habitat iunculis peramplis pro Dataria, & Secretaria, ſed his deiectis ob nouum ædificium templi, Paulus idem Quintus nouas habitationes pro eadem Dataria extruxit. Idemmet Innocentius VIII. Palatium vetus Pontificium extruxit quod etiamnum extat hanc viſendum ob pulchritudinem, & proſpectus, & pauimenti laterculis quadratis egregie ſtrati. forinſecus videtur hoc extructum Palatium ad modum arcis munitiſsimæ, huic addidit locum vulgo dictum Pulchrum viſu Beluedere. Iulius II. hoc ambulatione longa cum nouo Palatio coniunxit, ſed hanc cooperuit Paulus III. qui etiam Pontifex in Sacello Sixti ſuper Altare curauit depingendum Iudicium ab Excellentiſsimo Pictore Michaele Angelo Bonarota. Idem quoque Paulus III. Pontifex Aulam ornauit Regiam, & Sacellum addidit vulgo Paulinam, vbi creatur Pontifex quod etiam Sacellum depinxit idem Michael Angelus.

Gregorius deinde XIII. ambulationem longam conſtruxit vulgo Galeriam, & ornauit picturis variarumq; Orbis Italiæ præſertim regionum locis. Addiditq; tertiam porticum ſuperiorem ibiq; regiones Orbis curauit depingendas. Sed ſub hac porticu, ſeu Xyſto eſt media viſenda ob pulcherrimas picturas eximias Raphaelis Vrbini pictoris illius celeberrimi quam curauit depingendam Leo X. hic ſumunt pictores veram pingendi formam dam-

num eſt quod paulatim pereant, vt picturæ ibidem Ioannis Vtinenſis qui pinxit ibidem varij generis aues & piſces.

Sixtus deinde Quintus fundamenta iecit noui Palatij & erexit ad altitudinem ſuam, ſed rude perfecit Clemens Octauus, & aulam egregijs picturis ornauit. Hic Pontifex Paulus V. vt diximus quædam perfecit habitationibus amænis, fontibuſque perennibus ditauit: ſed totus eſt in extruendo & ornando Palatio Quirinali, quod huic Vaticano vix cedit ſi non ſuperat. Hic nimirum videre licet ſcalam vtrinque egregiam, aulam ampliſſimam, ſacellum pulcherrimum, ambulationem ingentem, porticus hinc inde egregias aream in medio ob amplitudinem admirandam. Nauiculam quam Iottus céleberrimus illius ſeculi Pictor muſiuo opere pinxit ſeruatam Paulus idem Quintus hic muro, & turri egregiæ pro Horologio à ſe erectæ è veteri templi atrio fere integram ſeruatam, & translatam, adiunxit.

Tranſtyberina Regio.

HÆc à Ianiculo olim denominabatur quod hic mons ei ſuper immineat. Dicebatur quoque Rauennatum, ob milites qui militabant ſub Auguſto olim Octauiano prope Rauennam contra Marcum Antonium, & Cleopatram; quibus hic locus datus fuit ad incolendum, vt etiam militibus veteranis & emeritis qui habitabant, vbi nunc templum s. Mariæ. Incolebatur hæc regio ob ventorum inſalubritatem, vt plurimum à plebe viliſsima, & ab opificibus. Iudæi quoque viliſsima fex orbis, aliquando hanc Regionem incoluit tempore Auguſti. Corſi quoque milites. Hic pauca erant ædificia nec digna memoria, præter Thermas Seueri, & Aurelij Impp. & hortos, & Naumachiam Cæſaris.

Repetitio, ſeu Recapitulatio quædam Antiquitatis.

FVit mos antiquorum Romanorum inuitare peregrinos, & aduenas benigne ad ſua domorum hoſpitia, vt ita commode videre poſſent & feſta, & ſpectacula, & varia Vrbis ædificia, quam etiam ob cauſam extruxerunt plurima templa & habitationes pulcherrimas. Octauianus Auguſtus ſolitus erat gloriari ſe reperiſſe Vrbem lateritiam, & reliquiſſe marmoream. Hic item Imperator totus erat in proſpiciendis Vrbis neceſsitatibus, quare inſtituit Præfectos Vigilum & Vigiles, ſeu Cuſtodes viarum quod primum officium adminiſtrabatur à Trium viris, quos etiam per varia Vrbis loca diſponebat, tum quia proſpicerent, ne quid pateretur Vrbs ab inopinato incendio, quo frequenter laborabat, tum etiam, vt ſternerentur viæ Vrbis, & mundæ ſeruarentur. Et quoad altitudinem ædificiorum, iuſsit ne quis qui habitabat prope ædificia publica, erigeret ſuam fabricam ſupra ſeptuaginta pedes. Inſtaurauit plurima templa, Pontes vetuſtate collabentes refecit, inundationem quoque Tiberis coercuit ripis hinc inde marmoreis. Vias quoque Vrbis direxit. Reliquit Vrbem diuiſam in Regiones quatuordecim, continebat ſeptem Montes, & totidem planities, ſeu Campos, viginti portas; Duo Capitolia. Tres Theatros. Amphiteatros duos. Tres Senatulos. Coloſſos duos. Duas quoque Columnas cochleatas. Statuas ingentes. Buſta, Tabulas marmoreas abſque numero, aliaſque res memorandas quas ego quod libri eis pleni ſint breuitatis cauſa omitto.

Templa extra Vrbem.

ERant præterea extra Vrbis mœnia templa Deorum, quos Romani exiſtimabant infeſtos eſſe, & poſſe nocere. vt extra Portam Collinam erat templum Veneris Ericinæ. & ſtatua Veneris Verticordiæ, quaſi ipſa verteret corda hominum à libidine ad pudicitiam. Fuit præterea extra Portam Viminalem templum Næniæ quod ipſa exiſtimaretur adeſſe cantu lugubri funeribus mortuorum. Fuit quoque via Lauicana templum Quietis: & via Latina templum Fortunæ Muliebris, & extra portam Capenam duobus ab Vrbe miliaribus templum Dei Ridiculi, vbi caſtra poſuerat Annibal, & quod deluſus, coactus fuit retrocedere ab Vrbe, propterea hic huiuſmodi templum fuit conſtructum. Erat eadem via templum Martis. Extra portam Carmentalem fuit templum Iani. & in Inſula Tiberina fuit templum Iouis, Æſculapij, & Fauni. & in Tranſtiberi fuit templum Fortunæ. Aliqua vero templa longe ab Vrbe diſtantia ædificabant, vt fuere templa Timoris, Palloris, Paupertatis, & Senectutis tanquam Deorum quos fingebant ſedere, in aditu Auerni, ſiue Inferni. Erant præterea Dei Liberi, ſiue Bacchi, & Deæ Liberæ, quibus ad faciendã vindemiam ſacrificabant. Sunt præterea quæ etiamnum exſtant in circuitu Romano varia veluti ſacella, & habitationes in prædijs admirabilis artificij, & quamuis ſint ruſtica & rudi opera, non tamen ingrata intuentibus, exiſtimantur fuiſſe habitationes Deorum Larium, quod ex verbis Ciceronis colligitur 2. de leg. Vbi dicit: Debere eſſe ruri Nemora ſacra, & habitationes Deorum Larium. Romani enim diuitijs affluentes magnificentius ædificabant extra in prædijs, quam intra mœnia, vbi etiam habebant loca concluſa ad alendas aues, piſces, cæteraq; animalia, & feras aduenationes & varias animi recreationes; concluſerant quoque quibuſdam in locis aquas maris ad natationes, aliaſq; animi relaxationes. Conſtruxerant præterea loca viridantia hortis varijs arboribuſq; & paſcuis conſita ad omnem amænitatem inſtructa. Extra Vrbem via Appia fuerunt horti Terentiani qui iugera 20. complectebantur. Ouidij quoque via Claudia. Erant præterea prædia extra Vrbem frequentia dicta ſuburbana, quod non longe ab Vrbe diſtarent: qualia fuere Lucullanum, Tuſculanum, Formianum, & alia quæ hodie ſunt prædia priuatorum. Villa Tiburtina Adriani Imperatoris Tibure fuit celeberrima, adhuc eius

extant veſtigia erant in hac Villa ampliſſima loca diſtincta quæ varias referebant Orbis Prouincias & loca celebratiſsima vt fuere Lyceum Academia, &c. Erant quoque extra Vrbem in eius circuitu fabricæ ingentes quæ nũc ſolo æquatæ campi ſunt & paſcua Vrbis, vbi pecora paſcuntur herbis abunde è terra naſcentibus, varijſq; aquis ea irrigantibus abundant, & collibus apricis vallibuſq; amæniſſimis.

Roma quoties direpta.

ROma pluries fuit direpta primũ direpta fuit anno 413. 8. ſeu 9. Cal. Septemb. per Gothos duce Alarico, ſiue Athamerico, qui fuit primus Rex Hiſpan. Iterum fuit direpta anno 457. à Vandalis duce Genſerico, iam Carthagine ab eis expugnata, & Africa ſubacta. Tertio direpta fuit iterum à Gothis duce Totila anno 537. Alij ponunt Romam ſepties fuiſſe direptam prima vice anno 364. poſt Vrbem conditam à Gallis Senonibus Duce Brennone. Secunda vice poſt annos 800 à Viſigothis. Tertio poſt 44. annos à Vandalis. Quarto poſt 18. annos ab Herulis. Quinto, Decimũ quartũ poſt annum ab Oſtrogothis. Sexto, Duodecimum poſt annum à Totila: tandem anno 1527. 6. Maij ab exercitu Imperatoris Duce Borbonio quæ fuit fortaſſe direptio omnium crudeliſſima, quod in eo exercitu plurimi erant Hæretici, qui ſæuiebant in catholicos, nam cum in alijs direptionibus parceretur confugientibus ad Baſilicam ſancti Petri, hac vice ita ſæuierunt in confugientes ad eandem, vt ibi innumeram multitudinem interfecerint, ita vt pauimentum nataret ſanguine, vſque ad inferiorem fere gradum altarium. Quæ direptiones ſemper euenerunt ob peccata populi, cum enim Deus hanc Vrbem miro amore complectatur, eam quam amat arguit & caſtigat, & licet toties fuerit direpta, tamen ſemper refloruit, merito Beatiſſimi Apoſtolorum Principis qui hic Sedem ſuam Apoſtolicam collocauit.

De ignibus Antiquorum de quibus meminerunt pauci Auctores exceptis quibuſdam fragmentis & hiſtorijs.

QVoniam hanc de focis & ignibus materiam nemo vnquam ſatis diſtincte attigit, nos de ea ſcribemus, quam poterimus

breuiſsime, ſed quoniam non ita facile percipitur modus quo ſtruebant ignem antiqui Romani vtemur ad faciliorem captum noſtrorum exemplis recentioribus.

Agnoſcebant optime Romani quam vehementer noceat viſui ardor ignis ex prunis accenſis & iccircò excogitabant modum quo tanto malo poſſent mederi.

Præterea agnoſcebant quam eſſet periculoſum ignem circumferre de loco ad locum per diuerſas domus habitationes, & quam facile etiam camini ardeāt, è quibus aliquando viſum eſt magnum excitari incendium, & inde accendi domos contiguas cum maximo incolentium damno, nam ſi ſigno campanæ euocantur vicini & alij ad occurrendum flammæ ne augeatur, concurrunt plurimi qui ſpecie ferendi auxilij expilant domos. Et quamuis varij varios adhibent modos in ſtruendis ignibus vt in vaſis æneis & teſtaceis; nec hæc vaſa ſuo carent periculo, nam in ea ſæpius incidunt infantes, domiq; aliquando etiam fumos excitant qui plurimum obſunt ſanitati & præterquam quod camini hi & vaſa ſuo fumo denigrent parietes & alia viſu pulchra domi, quam ſæpiſsime excitant dolores capitis, pituitam alioſq; morbos, quot etiam quotidie videmus igne læſos, quot morbo caduco vel alio laborantes in ignem decidere qui quod ſæpius aliorum careant auxilio, nec ſeipſos poſſint ſubleuare, miſerandum in modum ardere & faciem eorum exuri cognouimus, ſane nuper vidi probam mulierem & pulchram alioquin, ſimili morbo laborantem in ignem incidiſſe quæ quod ſe iuuare non poſſet ſolo puero filio præſente retulit ex igne totam faciem exuſtam vnum oculum omnino amiſit, altero parum lucis videt, os habet adeo exuſtum, vt vix cibum capiat, fert malum ſatis laudanda patientia. Animalia quoque domeſtica quæ domi alimus, vt ſunt canes, & feles ſæpe ignem per domum circumferunt quem non ſatis caute ancilla domeſtica ſub noctem cooperuerat & ita ingens excitarunt incendium quo domus totæ arſerunt.

Hos modò ſtruendi focos quibus nos vtimur, vel agnouerunt veteres vel non ſi non, agnouerunt, felices, ſi agnouerunt optime fecerunt quod ijs non ſint vſi, nec nobis tradiderunt imitandos. Quoties enim fumus ſolus è caminis erumpens inficit omnia etiam egregia, vt indicaui domus vtenſilia, oculorum aciem obtundit, picturas deturpat, & pannos è lano, vel lino abſumit interdum.

Multi vtuntur hippocauſtis ſiccis, ſed horum inuentio minimè

eſt probanda, fœtent enim, caput replent, reddunt homines pigros. & tardos hinc egreſſis aer circumfuſus & frigidus non parum nocet, ſunt qui fere nunquam egrediuntur hyeme, ſed horum non pauci obiere cum primum ad vernum tempus rediere.

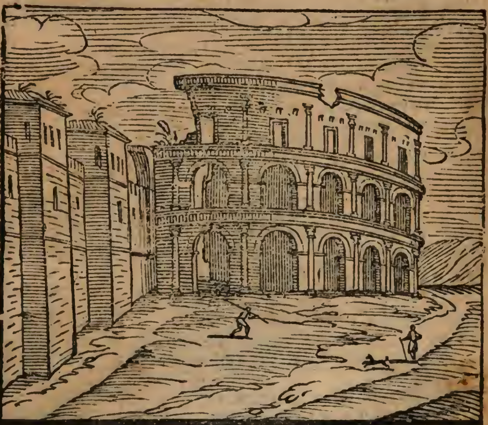
Soliti igitur erant Romani ſtruere focum in fornace exigua, quæ à parte domus exteriori erat clauſa, & per ductus & maiores, & minores & mediocres qui erant in parietibus conſtructi, vt fit in aquæductis, fornax emittebat calorem ad omnes domus partes; nam hi ductus per omnia cubicula,& habitationes excurrebant, reddebantq; per parietes calorem temperatum, vt fit in fornacibus quibus diſtillantur aquæ, è quibus ignis qui diſtat à Vitris calorem emittit. Hic autem ignis hoc modo accenſus, æqualiter, & vniformiter omnes domus partes calefaciebat non quidem ad modum hypocauſtorum quæ prope aſtantibus reddunt nimium ardorem, diſtantibus fere nullum, ſed ad modum caminorum qui extra cubiculum ſtructi per parietem calefaciunt æquabili & temperato calore totum cubiculum lente, & non vi aliqua. ſic quoque ignis per hos ductus aerem cubiculi leniter calefaciebat nam calorem ſuum partiebantur ac diſtribuebant per habitationes abſque vllo exitu & euaporatione, non enim per eos emittebat flammam, ſeu ignem; ſed tantum aërem purum & calefactum, & ita fiebat vt ignis continuo ardens licet exiguus, clauſas habitationes vt fit optimo temperato calore redderet calidas. Ad os iſtius fornacis apponebant epulas coquendas olis circumfixis aqua calida plenis, alijſq; neceſſarijs ad ſeruandas epulas calidas. coquebant itaque ad os fornacis maxima commoditate, & vtilitate ſine periculo, ſordibus, & fumo, & abſque plurimis alijs impedimentis. Non itaque indigebant inſtrumentis ad calefaciendos cibos, lectos, pedes, & ad arcendum frigus, vel nimium ignis ardorem, nam vbique locorum erat calor æqualis, aerque temperatiſsimus & pro tempore frigidiori, vel calidiori ſubminiſtrabant vel plus vel minus ignis, eoque modo temperabant ignem, vt temperare ſolent ventum vel aerem in follibus ad organa inflanda. qui eo eſt ſuauior & temperatior, quo eſt auctior ille & vehementior quo temperant folles fabri ferrarij.

Si hic modus ſtruendi focum adhiberetur hodie à viris principibus & diuitibus eſſet res omnino laudanda, & facile iterum redigeretur in vſum, & liberaremur à mille incommodis, minus

expenderemus in ſtruendis focis. Etiamnum quibuſdam in locis horum ductorum videntur veſtigia, qui videntur aquæductus. Sed ſunt ductus iſtorum ignium quod clare perſpicitur ex eorum multitudine & etiam inflexione, & hæc dicta ſint de ignibus antiquorum.

F I N I S.

Theatrum Pompei.

Theatrum Pompei, de quo ſupra pag.19. fuit primum quod Romæ ex lapide ſtabile fuit conſtructum nam antea è ligno mobilia ſtruebantur; ſpectabant in eo 40. millia hominum, totum fuit à Nerone vna nocte inauratum in aduentu Mythridatis Regis Romam.

DE
ROMA VETERI.

QVi Romã in Roma quæris noua aduena Roma
Et Romæ, in Roma, nil reperis media
Aſpice murorum moles, præruptaq; ſaxa,
Obrutaq́; ingenti vaſta theatra ſitu.
Hæc ſunt Roma, viden, velut ipſa cadauera tantæ
Vrbis adhuc ſpirent imperioſa minas
Vicit vt hæc mundum, niſa eſt ſe vincere, vicit,
A ſe non victum ne quid in Orbe foret.

CARMEN LAVDATISSIMVM FVLVII CARDVLI NARNIEN.

Roma viatorem ſiſtit & alloquitur.

FAnguentem greſſum pauliſper ſiſte viator,
Et lege marmoreis carmina ſcripta notis.
Roma fui quondam toto celeberrima mundo,
Marte, ſitu, ingenio, nobilitate potens.
Quippe triumphatum frenaui legibus Orbem,
Paruit imperio terra fretumq; meo.
Impoſitæ ſeptem nituerunt collibus arces
Totq; Arcus, Thermæ, Templa, Theatra, Domus.
Prorſus eram felix, ſi non peritura fuiſſem,
Et niſi ſors cunctas has rapuiſſet opes.
Reliquias quaſcunque vides, quæ diruta cernis
Mænia, ſplendoris ſunt monumenta mei.
Roma ego iam non ſum, perij, proprijſq; ruinis
Obruta ſum, gremio condor & ipſa meo.
Fruſtra igitur Romam Romæ tu quæris; abire
Iam potes hinc. Romæ Roma ſepulta iacet.
Interea monitus perituras ne ſtrue moles
Cautior exemplo iam potes eſſe meo.
Carpe viam: volui ſcires hæc pauca. memento.
Vt meminiſſe mei, ſit meminiſſe tui.

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA

ROMAE,
Ex Typographia Cameræ Apoſtolicæ.
M. DC. XIX.
SVPERIORVM PERMISSV.